

DPN 6638

Title : सौन्दर्यलहरी / ~~SAUNDARYALAHARI~~

Run. No. 7364

Cat. No. 129

Micro. No.

Subject ~~Stotra~~

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt.- New. / Maith.- New. / New.- Nep. /

Size in cms.

Folios 42 Lines (in a page) 12

Compl. / Incompl.

Comm.

Chapt. / act /

Author / translator रामभद्रमिश्र

→ Saṅkara cārya

Scribe / donor

दिनेश

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. : Together with Manoharmā Tika

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / one side yellow

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

Fol. 1 b : श्रीविश्वनाथतनयः सर्वविद्याविशारदः ॥ १ ॥

रामभद्रो विवृणुते सौन्दर्यलहरीस्तुतिम् ॥
श्रीशंकरकृता पुण्या सौन्दर्यलहरीस्तुतिम् ॥ २ ॥

इति श्रीरामचंद्र (रामभद्र) मिश्रविरचिता मीन्दर्यनहरी टीका
मनोरमाख्या समाप्ता ॥ शुभम् ॥

15

10

5

5

10

15

20

25

30

॥ सौ. ल. दी

॥ १ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीमदग्राध्यादेवतायेनमः ॥ नमामिपरमं देवं शिवं शान्तमनामयम् ॥ शिवां च यत्प्रसादे
न शिवे मृष्यादिकर्तृता ॥ श्रीविश्वनाथतनयः सर्वविद्याविशारदः ॥ १ ॥ एतमभ्यो विद्वद्गते सौन्दर्यलहरीस्तु
तिम् ॥ श्रीशंकरकृतापरायां सौन्दर्यलहरीस्तुतिम् २ व्याख्यातुमारभे भक्त्याक्षनुमर्हन्ति सूरयः ननु क
थं परमहंसपरिब्राजकाचार्यस्य परित्यक्तसकलविषयसुखस्य परब्रह्मविदः श्रीशंकरभगवतो भवान्याः
सौन्दर्यवर्णनं प्रकृतिरनौचित्यादिमिति चेन्न ॥ भवान्यावत्परमपत्वेन ब्रह्मवर्णनमेव भवानीवर्णनमिति नातो

चतुर्भजे चन्द्रकलावतं मेकचोत्रतेजं कुरुमगगशोभे ॥ पूर्णोक्षुपाशं कुशपंचवाणान्
हस्तेन मलेजगदेकमातः ॥ १ ॥ शिवः शक्त्या युक्तो यदि भवति शक्तः प्रभवितुं न चेदे
वन्दे वो न खलु कुशलः स्पन्दितुमपि ॥ ॥ ॥ ॥

चित्प्रमितिब्रह्मः ॥ ननु कथं ब्रह्मरूपता भवान्या इतीपास्वीत्वप्रतीतिमिति चेत् ॥ स्वीयं ज्ञो लोकभावनः
चित्तिरूपेण यावत्तमेतच्छाप्यस्थिता जगदित्येवमादिपरमार्थम्वचनं जातम्युमागमिति ब्रूमः ॥ अथ रा
शक्तिशक्तिमतोरभेदोपचारब्रह्मरूपत्वं भवान्या इति न किंचिदसंभजसम् ॥ प्रकृतमनुसामः ॥ अथ वि
कीर्षितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नममन्त्रिकामः परमशिष्टशिरोमणिः श्रीशंकराचार्यः ॥ पावत्मानुसन्धा

रामः

१

रूपमंगलमारचयति ॥ शिवशक्ति ॥ शिवो विष्णुतंचैतन्या शक्तिर्माया शक्त्या युक्तः शिवो परिप्रभवति ॥ तर्हि प्र
भवितुमिदं जगन्त्रियनुमित्यर्थः ॥ शक्तः समर्थो भवत्यनुषज्यते ॥ शिवो न चेदेवं शक्त्या युक्तो न तर्हि स्यन्दि
तुं चेद्वितुमपि कुशलः शिक्षितः समर्थो भवतीत्यर्थः ॥ समर्थो भवत्यनुषज्यते ॥ शिवो न चेदेवं युक्तो न खलु
निश्चितम् ॥ कतः पुनः सृष्ट्यादिकरणसमामर्थ्यनस्येति प्रश्नः ॥ यतस्त्वदधीनमेव शिवस्य परमेश्वरात्
मनस्त्वां हरिहरविरिंच्यादिभिरप्यागधयितुं योग्यम् ॥ अकृतपरायः प्राचीनानेकजन्मोपार्जितपराय पूरुहि

अतस्त्वामागध्यां हरिहरविरिंच्यादिभिरपि पराजुंस्तोतुं वाक्यमकृतपरायः प्रभवति ॥ १ ॥

नः साधारणो जनः पराजुनमस्कर्तुंस्तोतुं वाक्यं प्रभवति न कथमपीत्यर्थः ॥ एतेनानेकजन्मोपार्जितनि
त्यनेमिदं कनिः कामकर्मजननितभुक्तः कणाएव भगवदागधनश्च भगवत्या आगधने धि कश्चि भवति इ
ति सूचितम् ॥ हरिहरविरिंच्यादिभिरित्यत्र कर्तृकरणयोस्तृतीयेति कर्तृरितृतीया ॥ अदिशब्दानेन युग
ह्यने हरिशब्दस्य विसंज्ञत्वाद्भ्यर्हितत्वाच्च पूर्वनिपातः ॥ ननु न येदित्यनेन शब्दे योगो वक्तुमनुचितः ॥ तस्य
कचिदप्यसिद्धिरिति चेत् ॥ मैवं ॥ मोक्षदशाया शक्त्ययोगस्य निश्चयत्वात् ॥ कुशलशिक्षिते त्रिद्विधेति मेदिनी

करः ॥ १ ॥

क्त्य

॥ सौ. लदी ॥
॥ २ ॥

अथ भवान्माश्चराण प्रसादलेशलक्ष्यसृष्ट्यादिशक्तिकानां सृष्ट्यादिकर्तृत्वं दर्शयन्नायाशक्त्यादिशब्दाच्चां भवानी लो
ति श्रीशंकराचार्यः ॥ तनीयां समिति ॥ विरिंचिलोक्तं वेत्ता निरचयति ॥ विशेषेण रचयति ॥ रचनक्रियां विशिनष्टि ॥ भवि
कलमिति ॥ विगता कला तत्तत्कर्मकोशलं यस्या विरचनक्रियायास्तद्विकलं न विकलं मविकलम् ॥ अथ वा ॥ कला
अंशस्तर्ह्यंतं सांगमित्यर्थः ॥ क्रियामय विशेषाणां स्त्री वत्त्वमेकवचनात्तत्पञ्चवाच्यमिति वचनोत्कीवत्वम् ॥
विरिंचिलोक्तं विरचने कृतत्वं सामर्थ्यमित्याकांक्षायां भवानी चरणकृपालेशमेवं हेतुं वदन् विरिंचिं विशिनष्टि ॥ सं

तनीयां सम्यां भुंतवचराण पंकेरुहभवं विरिंचिः सञ्चिन्वन् विरचयति लोकानविकलम् ॥

विचित्रिति ॥ किं कुर्वन्नध्याहोरेण ॥ हे जननि तव चराण पंकेरुहभवं पां भुंतनीयां समित्तयेन तनुं मूर्ध्मं संचि
त्वनं वर्तुली कुर्वन् ॥ एतावच्छतृ प्रत्यया ॥ विरिंचिर्विष्वजनन सामर्थ्यं तच्चराण प्रसादलेपाधीनमिति तात्प
र्यम् ॥ इहानी श्रीविहोरेपि जगत्यालक सामर्थ्यं त्वन्यादपमप्रसादलेशलभ्यमित्याह ॥ वहतीति ॥ गौरिः भू
रपुत्रः श्रीकृष्णः तच्च चराण पंकेरुहपां भुं सहस्रेण सहस्रसंख्या केन शिरसामिति पाठे संबन्धेच्छी ॥ सं
ख्यासंख्यावतो एवाधाराधेयभावः संबन्धः ॥ वहति धारयति ॥ कथमपि उक्तं भक्त्या सह स्वोशिरात्त्वमस्य स

॥ रामः ॥
॥ २ ॥

15
हृत्तमस्य सहस्रपरीषा पुरुष इत्येवमादिश्रुतिषु प्रसिद्धम् ॥ हरस्यापि जगत्संहर्तृत्वं त्वत्मादप्यप्रशारलेशत
मित्याह ॥ हर इति ॥ हरसंक्षमप्यकदमिदं जगत्संहो यमिति संक्षोभं प्राप्य पुनो न त्वच्चाणापां भुं भजति सेवते ॥
कथं भूतं भसितो हूलन विधि ॥ भसित भस्मतस्यो हूलनेन मूर्ध्वपक्षेपस्तस्य विधिं विधाय ॥ कथेन पांशु नाज
गदधातकस्य दुर्ध्वमुत्क्षिपति तमित्यर्थः ॥ हरः संक्षुब्धेन मिति पाठे कृद्गणत्रयस्येतस्मात्त्वपि संक्षुब्धेति
तथा चायामर्थः ॥ हरतीति हरो जगत्संहारकारि श्रीमहादेव ॥ एनं हरिं विरिंचि सेव्यो यः तं चराणापां भुं संक्षुब्धं च
10

वहन्ते न शौरिः कथमपि सहस्रेणाशिरसां हरः संभुभ्येनं भजति भसितो हूलन विधिम् ॥ २ ॥

5
र्णयित्वा भसितो हूलन विधिं भजतेः सेवते ॥ विधि शब्दोत्र भावप्रधानः ननु भजधातो रुभयपदित्वात् कथम्यर
स्मै पदमेवोदाहृतं मिति चेन्नैवम् ॥ स्वरितवित्तः कर्तृभिः प्रायेणा क्रियाफल इति पाणिनिवचनेनानियमेन
निकर्तृकपांशु भजनस्य प्रलय द्वाण सकल संसारिव मस्य परस्मै पदोदाहरणस्यासंभवात् ॥ नहि स्वात्मा
रामस्य श्रीमहादेवस्य किं स्वकीयप्रयोजनमस्ति जगत्संहारे अनेन लोकानुग्रह ॥ यच्चाणापमादेन हरिहरवि
रिंचीनां मृश्यादि सामर्थ्यं सेवयामसेव्येति भावः ॥ २ ॥

॥ सौ. दी. ॥
॥ ३॥

एवंतावजगदीश्वराणामप्यनुग्रहकत्वमुक्तं ॥ श्रीभवान्या इदानीं धर्मादिपुरुषार्थचतुष्टयसमर्थकत्वेन सक
लसंसारिणामप्यनुग्रहकत्वं दर्शयन्तीति ॥ अविद्यानामिति ॥ अविद्याज्योतिर्योमादीनि कर्माणि तासां मन्तस्ति
मिरमिहिरौ दीपनकरी भवती ॥ अन्तर्मध्ये शीरस्यतिमिरं धर्माधर्मज्ञाननस्य नाशकत्वाच्चिह्नः ॥ सूर्यश्च धर्मा
दिज्ञानं तस्यो दीपनकरी अन्तस्तिमिरमिहिरौ दीपनरीति पाठे ॥ अन्तस्तिमिराणां नाशकत्वान् ॥ मिहिराश्च ध
र्मज्ञानानितेषां दीपमध्येन गरी भवतीति वासस्थानमित्यर्थः ॥ एतेन धर्मज्ञानद्वारा धर्मानुष्ठानहेतुत्वमुक्तम्

अविद्यानामन्तस्तिमिरमिहिरौ दीपनकरी जज्ञानाचेतन्यप्रकरमकारन्दस्तुतिशिला ॥ द
दृश्याणां चिन्तामणिगुणानिका जन्मजलधौ निमग्नानां दण्ड्यमुरीपुवराहस्य भवती ॥ ३॥

विद्यां चाविद्यां च यस्मिन् हेतुभय ॥ सहेत्येवमादिश्रुतौ धर्मेण विद्याशब्दस्य वाच्यत्वं प्रसिद्धमेव ॥ विषय
मुखहेतुत्वमाह ॥ जज्ञानमिति ॥ जज्ञानं विषयत्वं जज्ञानां संसारिणां चैतन्यानि तद्वदनादिविषयज्ञानानि त
वर्कश्च ॥ आपातरमणित्वान् ॥ तज्जन्यो यो मकारन्दश्च विषयसुखान्तस्य श्रुतिशिरानि स्मरणनाडी भवती ॥
एतेनैतस्येवानन्दस्येत्येवमादिश्रुतिषु च विषयानन्दहेतुत्वं प्रसिद्धमेव भवाभ्याम् ॥ इदानीं मर्थहेतुत्व
माह ॥ दृश्याणामिति ॥ दृश्याणां चिन्तामणिचिन्ता भवती ॥ चिन्तामणिर्यथाचिन्तितः सेवकेभ्यः फलं

॥ रामः ॥
॥ ३॥

15
प्रयच्छति ॥ तद्वत्त्वमपीत्यर्थः ॥ यदा ॥ चिन्तामणिगुणानिका चिन्तामणिभूत्यां कश्चिन्तामणिवाहुत्यमित्यर्थः
मोक्षहेतुत्वमाह ॥ जन्मजलधौ संसारे निमग्नानां मेव कानां गुरोः पुत्राहस्य इत्येव भवती ॥ ज्ञानज्ञानद्वारा संसा
रिद्वारे हेतुत्वात् ॥ एतेन पुत्रार्थं चतुष्टयसमर्थकत्वेनैव परमसेव्ये तुक्तं भवति ॥ भवेत्तु गणिनिका नृत्पे भूत्यां
के पावनिश्चितवित्तमेदिभीकारः ॥ ३ ॥ इदानीं ननु देवताभ्योधिकफलदातृत्वेन भवानीतीति ॥ त्वदभ्यर्शति
त्वदिति पंचम्यतम् ॥ त्वत्त्वतो न्यो देवतगणाः पाणिभ्यां करणाभ्यामभयवद् अभयेन भयाभावेन सह वा द

10
त्वदन्यः पाणिभ्यामभयवद् दो देवतगणास्त्वमेकाने वा सि प्रकटितवराभीत्यभिनया ॥ भ
यभ्रातृं दातुं फलमपि च वांछासमधिकं शरणे लोकानां तव हि चरणावेव निपुणो ॥ ४ ॥

5
तीति तथा ॥ अथवा ॥ न विद्यते भयं यस्मिन् सो भयः स चासौ धर्मेति तं दृशतीति तथा सर्वं हि वाक्यं क्रियया
परिसमाप्यत इति न्यायेन भवतीति क्रियापदमध्याहार्यम् ॥ त्वदन्य इत्येकं पदम् ॥ पंचमी भयेनेति योग
विभागात् समासः ॥ इदानीं ननु देवताभ्योधिकफलदातृत्वेनाह ॥ भवान्या त्वमिति प्रकटितवराभीत्यभिन
यात्त्वमेकैका केवलाने वासि किंतु इह लोकानां शरणे तव चरणावपीत्यन्वयः ॥ वरश्चाभीतिश्च वराभीतीति
तेमभिनयति भाभिमुख्येन नयतीति प्रापयतीति तथा ॥ तत्तत्कर्मफलदात्रीत्यर्थः ॥ चरणौ विशिनष्टि ॥ भयां
तुं वांछासमधिकफलं च दातुं निपुणो चतुरो ॥ न्योतिष्ठो मेन स्वर्गसो यजेतेत्येवमादिश्रुतिप्रसिद्धं वांछानो

॥ सौ. री ॥
॥ ४ ॥

धिकं फलं मोक्षरूपं आह ॥ एवकारोत्पत्तिः ॥ चाराशब्दोऽत्र निकाम भक्तिर्लक्षकः ॥ तत्तत्फलदानवैषम्य भवान्याः
सकामनिः कामभक्तिभेदेनेति दृष्टव्यं शाराशब्दोऽक्षिप्रवाचकोऽक्षराणोऽष्टव्यम् ॥ तथा च मतिशराणां कर्तुं मर्हति योग्या
भवतीति शराणां तत्संबोधने तथा ॥ अथवा तदेव तादृशपणतत्कर्मफलशतद्वयं तदेव तासु प्रसिद्धमित्यत आहैकेति प्रक
टितचराभीत्याभितया तत्कर्मफलशतकामुत्पत्त्या त्वामेव भवान्यानिः कामभक्तेरधिकारिकफलत्वमाह ॥ भयादि
त्यादिना ॥ अस्मिन्पक्षे एवकाराऽवधारणार्थं सबलौकिकवेदिकसाधारणा तत्कर्मफलशतत्वमन्तर्यामिने एव सका

रुस्त्विमांश्च प्रणनजनसौभाग्यजननी पुणनाश भूत्वा स्मरहरमपि क्षोभमनयत् ॥ स्मरेपि
त्वाच्चत्वारतिनयनलेखेन वधुषा मुनीनामप्यन्तः प्रभवति हि मोहाय महताम् ॥ ५ ॥

लज्जति सिद्धतदभेदाच्च भवान्या इति भावः ॥ अन्वत्समानं ॥ एतच्च फलतत्तपतेरित्यत्र निर्णीतमेव ॥ ४ ॥ अथ एवं
तावत्तत्कर्मफलशतत्वमन्तर्यामिरूपेण भवान्या अभिधायेदानीं तत्तन्मोहकत्वमपि हरिस्मरणो श्री भवान्याधी
नमेवेति भवानीत्येति ॥ हरिरिति ॥ प्रणनजनसौभाग्यजननी भक्तजनसौंदर्यहेतु भूतां ॥ अथ प्रणतजनां सौभा
ग्यजननी मानमिव ॥ पुत्राणां च सौंदर्यमात्रधीतमेवेति प्रसिद्धमेव ॥ पुणभभूताथैवेत्येकलहानन्तरं श्री महा
देस्य मोहिनी रूपी दृष्ट्या समयेनारी भूत्वा रूपकृत्वा स्मरिणुमपि क्षोभमोहेन नयत् ॥ अनेन जगन्मोहनकंदर्प

॥ रामः ॥
॥ ४ ॥

15
नाशकस्य श्री महादेवस्येतरामो ह्यत्र मुक्तमूलोऽपि महतां मुनीनां पराशरादीनामप्यन्तः प्रभवती मनसि प्रभुत्वेन वर्त
तेतानपि मोहयतीत्यर्थः ॥ तत्र हेतुत्वं न त्वेति ॥ कथं भूतः स्मरः एतितयनलेखेन वपुषोपालक्षतः ॥ एतिः कामस्य स्त्रीति स्या
नयनयोः लेखेन सारावलोकेण विषणोत्यर्थः ॥ अथवा एतिः स्त्र्यादिदर्शनजन्यं मुखतयुक्तेन यने इति नयनेताभ्यां लेखं
सारादृश्यम् ॥ स्त्र्यादिशरीरेन करणो न सुन्दरम् ॥ स्त्र्यादिव पुट्टस्यामर्वापिलोको मुखतीति प्रसिद्धमेव ॥ ५ ॥ पूर्वाक्ते
मेव विशनयनेति ॥ नधुरिति ॥ हेमगिरिसुते ॥ यद्यपि तादृक्तरास्य सम्पत्तिर्नास्ति तथापि तेन वकामपि निरूपमां रूपं

10
धनुष्योष्यमौर्वी मधुकरमयी पंचविशिखा वसन्तः सामन्नो मलयमरुवा योधनार्धः ॥ त
थाप्येकः सर्वहिमगिरिसुते कामपि रूपमपांगान्ते लब्ध्वा जगदिदमनंगो विजयते ॥ ६ ॥

5
मयांगान्ते त्रांतादपांगद्वारालब्ध्वा इदं पश्यन् सर्वमपि जगत्प्राणिजातमनंगो विजयते इत्यन्वयः ॥ एकः केवलः
स्वतएव सामर्थ्यं चेत्किम् ॥ महायमस्य त्वेत्यत उक्तमनंग इति ॥ कामस्य तादृक्तरास्य सम्पत्तिमेव दर्शयति ॥ ध
नुः पौष्यम् ॥ पुष्यमेव पौष्यत्वार्थेण ॥ मौर्वी न्या ॥ मधुकरमयी मधुकररूपा ॥ तत्राप्येवमयम् ॥ पंचविशिखाः पंचै
वेत्यवधारणोदृश्यम् ॥ वसन्तः सामन्नः सेनापतिः ॥ मलयमरुवा योधनार्थः सांगमिको रथः भद्रपुष्यस्य मृ
इत्येव मधुकराणां धनुषिसदृशत्वेन विशिखानामल्पत्वेन वसन्तस्यामूर्तित्वेन शौर्याद्यभावेन मलयमरुचका

॥ सो ल दी ॥
॥ ५ ॥

राचित्वेन कार्याश्मत्वं दृश्यम् ॥ विपराभांजेरिति सूत्रेणात्मनेपदविंजयत इत्यत्र ॥ अपांगस्त्वगहीने स्यान्ने
चात्तेतिलकेपि चेति मेदिनीकरः ॥ ६ ॥ एवं तावच्छ्रुत्वा भवान्यामहिमानमनुवर्णोदानीततद्योगिमध्येयपादपत्रां श्री
मूर्तिवर्णयितुं दर्शयितुं प्रार्थयते ॥ ॥ करणदिति ॥ पुरुमथितमहादेव स्याहो पुरुषिका भाहंकारिकत्वात्मविषयको
त्कर्षव्ययहेतुभूता भवानी नोस्माकं पुरस्तादास्तां प्रत्यक्षी भवत्वित्यर्थः ॥ पुराणां मथिता परमथिता तस्य ॥ न च
तृजकाभां कर्त्तरीति षष्ठी समास निषेधः ॥ तस्य तस्य योजको हेतुश्चेति काचित्कत्वज्ञापनात् ॥ भवानी विशिष्टा

कनकांचीरामाकरिकलभकं भक्तनभरापरिक्षीणामध्ये परिणतशरच्चन्द्रवदना ॥ धनुर्वा
णान्याशंभृतिमपि दधाना करतलेः पुरस्तादास्तान्भः परमथितुराहो पुरुषिका ॥ ७ ॥

। करणच्छ्रायमानं काचीनां मेखलानां दामपरम्पराय स्याः साः करिकलभः करिशावकस्तस्य कं भौमूर्त्तिमौ
तद्वद्वैलनौतयोर्भारेभारेयस्याः साः कलभशब्देन शावकमावपारः परिक्षीणा रुशाः परिणतः पूर्णः शरच्च
न्द्रवदनाय स्याः साः शरच्चन्द्राणां नैर्मल्यं सूचनाय ॥ अथ क्रमेण चतुर्भिः करतलेश्चतुरो धनुर्वादीन् दधाना
म् ॥ भृति कुशं ॥ स्त्री कथां मेखलाकांची सप्त कीरसनानथेत्यमरः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ रामः ॥
॥ ५ ॥

एवंभवानीप्रार्थ्यशनीतस्यावहिरंगध्यानमाह ॥ सुधामिभोरिति ॥ हेहिमगिरिसुतेधन्याः प्राचीनाअनेकजन्मो
पार्जितपुण्यपूगशुद्धान्तः करणास्तेचकतिचनकतिपयात्वांभजन्तिसेवनेध्यायनीत्यर्थः ॥ भवानीविशिनष्टि
सुधामिभोर्मध्यतत्रापिमणिदीप्तत्रापिचिन्तामणिगृहे ॥ तत्रापिर्मचेस्थितोयः परमशिपर्यंकआत्मारावरूपः
सदाशिवः सनिलयआश्रयोयस्यात्मा ॥ अत्रमध्यश्येवमादिमस्रस्यंतपदचतुष्टयंअधिकरणांडव्यम् ॥
सुधाअमृततत्त्वसिन्धुः क्षीरसागरस्यमध्येमणिदीप्तविशिनष्टि ॥ सुरेति ॥ सुरविद्यपिनः कल्पवृक्षात्तेषांवा

सुधामिभोर्मध्येसुरविद्यपिवादीपरिहृतेमणिदीप्तेनीपोपवनवतिचिन्तामणिगृहे
शिवाकारेर्मचेपरमशिवपर्यंकनिलयांभजन्तित्वांधन्याः कतिचनचिदानंदलहरीम् ॥

युपवनतयापरिहृतेआद्यादिने ॥ चिन्तामणिगृहंविशिनष्टि ॥ नीपानामुपवनंनीयोपवनंतद्विद्यतेयस्मिन्ल
तर्थोतस्मिन् ॥ अधनित्ययोगाभिप्रायेणामनुष्ययोग ॥ अन्यथावहुव्रीहिनैवनीपोपवनसंबंधत्वाभेमनुपो
वैमर्ष्यस्यात् ॥ चिन्तामणिभिनिर्मितंगृहंतस्मिन् ॥ पंचउपवेशनस्थाने ॥ तद्विशिनष्टि ॥ शिवाकारेडुहिणहरिन
ईश्वरमयत्वामंगलरूपे ॥ ध्येयस्यभवानीस्वरूपस्यानंदरूपतामाह ॥ चिद्विनि ॥ चिन्तासानन्दश्चचिदानन्दोजल्यतस्य
लहरीवलहरिताम् ॥ लहरीशब्देनात्रैवंध्वनितंयथासमुद्रालहरीभिन्नत्वेनप्रतीयमानांऽविततोभिन्नानभवति ॥

॥सौ.ल.टी॥
॥६॥

भवति च तद्भाजलसयत्वात्तथा चिदानंदाद्वस्त्राणि भिन्नत्वेन प्रतीयमाना भवानी परमार्थतो न भिन्ना किन्तु वस्त्रे व.
अथ वा चितः शासनन्यातिज्ञानानि आनंदाविषयसुखानि तेषां परंपरायस्याः साः यद्वा चिद्वस्त्राकरणः कारणा.
इति गानंदात्तदभक्तिजन्याति सुखानि तेषां लक्ष्मीयस्याः साताम् ॥ ८ ॥ इदानीं मंत्रांगध्यानमाह महीमति हेहि
मर्गिरि सुते ॥ त्वमकलंकुलपथकुलघडुकस्यमस्यादिममूह ॥ पन्थाइवकुलपथस्तमित्यालघ्यसहस्रारसहस्र
दलेपमेरुहसिभन्नागस्येगतवतीपत्याभविहृतचैतन्येन शिवाख्येन सह विहरसिरमसे ॥ कुलपथमेवाह ॥ महीमि

महीमूलाधारेकमपि प्रेरुतवहं स्थितं स्वाधिस्थाने हृदि मरुतमाकाशमुपरि ॥ मनोपि भूम
ध्वंसकलमपि जित्वा कुले पथं सहस्रारपमे सरुहसिपत्याविहरसि ॥ ९ ॥ ८४० ॥

मूलाधारे आधारचक्रे आज्ञाचक्रे मनोभित्वेति सर्वत्र संवध्यते ॥ आकुलपठमिति पाठे ॥ आकुलपथं विषमपथं
अयमर्थः ॥ अतिशयोक्तिपथः क्रममुक्तिपक्षश्च तत्र ज्ञानिनस्तुतिरहैव समवनीय न्वतिश्रुतिप्रामाण्यादिहे
वमुक्ता भवभिर्यत्नसगुणा वस्त्रोपासकाः वस्त्रलोकं गच्छन्तो मस्यावराणं भित्वा वस्त्रलोकं प्राप्नुवन्ति. एवं देहेपि
मस्यावराणं भित्वा योगिनः सहस्रारपमे वर्तमानं वस्त्रं प्राप्नुवन्ति इति दर्शयितुं भवान्याः वदुकभेदनपूर्वक
पतिसहितरमणकथनं न तु तस्याः षड्चक्रभेदनहेतुकमेव रमणम् ॥ नित्यशुद्धमुक्तं स्वरूपत्वात्तस्याः जित्वेति
पाठे एक एवार्थः ॥ ९ ॥

॥रामः॥
॥६॥

इदानीं कुराडलिनी शक्तिरूपाया भवत्या ध्यानमाह ॥ सुधाधारैति ॥ हे हिमगिरि सुते ॥ त्वं कुलकण्ठे स्वापिषीत्पुत्रयः ॥ कु
कृष्टवीलीयते आश्लिष्या भवत्यस्मिन्निति कुलं मूलाधारचक्रम् ॥ तत्कुराडमिवेति कुलकण्ठं तस्मिन् ॥ स्वाभूमिं मूलाधार
मवाप्य तत्र स्वमात्मानं स्वकीयं देहं भुजगनिभं भुजगमहं कृत्वा ॥ पुनरात्मानं विशिनष्टि ॥ अधुष्टवलयम् ॥ अधुष्टशब्दः
सार्धं तत्र संख्यावाचको लोके अहुद इति प्रसिद्धः ॥ अधुष्टवलयं मण्डलं यस्य ॥ किं कर्तुं सुधाधारसौरे ॥ सुधाधारसा
रे सुधाधारभासार इव वर्षपातारवतैः प्रपंचं सिंचन्ती देहं जीवयती ॥ कथं भूतैः चराकमलयोरत्तमं ध्यंतस्मादिगलितैः ॥ पु

सुधाधारसौरे चराकयुगलान्निर्विगलितैः प्रपंचं सिंचन्ती पुनरपि साम्राज्यमहमा ॥ भवा
प्यत्वाभूमिं भुजगनिभमधुष्टवलयं स्वमात्मानं कृत्वा स्वापिषि कुलकण्ठे कुराडिणि ॥

नरपि पुनर्वारं वारं वारं चिरंतमित्यर्थः ॥ १ ॥ साम्राज्यमहमा साम्राज्यश्च महश्च तयोः सामाहारः ॥ साम्राज्यमहस्तेन भ
नोपलक्षणेन तृतीयारसाम्राज्यः स्वरूपमुखं महश्च स्वरूपचेतन्यम् ॥ १० ॥ एवं भवती ध्यानमुक्ता तत्पूजापीठपर्याय
यंचोद्धारमाह ॥ चतुर्भिर्गति ॥ हे हिमगिरि सुते ॥ तव भवनकोणाः पूजापीठकोणाश्च त्वारिंशत्संख्याकाः परिण
ताः परिणामप्राप्ताः सिद्धाभवन्तीति शेषः ॥ किं भूतभवनकोणाः वसुधलमष्टकं मलंकलां कलाइलमष्टकं षोडश
लमष्टकं कलास्वमिति पाठे एकस्यार्थः ॥ त्रिवलयमित्रीणि चतानि वलयानि मण्डलानि च तिस्रोरेषां ताभिः सिंहा

इलं

॥ सो. टी. ॥
॥ ७ ॥

साईसहिताः परिणामहेतुभूताः ॥ शक्तीशहः मूलेति शंभोः श्रीमहादेवस्य संवर्धिनीभिर्जगन्मूलभूताभिः किंभूताभिरिति
एवं प्रकारेणानवभिर्नवसंख्याभिः नवत्वं संख्या प्रकारमेवाह ॥ चतुर्भिरिति ॥ चतुर्भिः श्रीकण्ठैः पंचभिरेपि पंचभिश्च शि
वयुवतिभिरिति किंभूताभिः शिवयुवतिभिः प्रभिन्नाभिर्मिश्रिताभिः श्रीकण्ठैरिति शेषः ॥ पञ्चभिर्भिरिति पादे संवन्धं प्रा
प्ताभिः श्रीकण्ठैरिति शेषः ॥ दुर्द्धमखस्त्रिकोणोयंत्रवयवः श्रीकण्ठशब्दवाच्यः ॥ अधोमुखस्त्रिकोणोयंत्रावयववदृशि

चतुर्भिः श्रीकण्ठैः शिवयुवतिभिः पंचभिरेवः प्रभिन्नाभिः शंभोर्नवभिरिति मूलप्रकृतिभिः
त्रयश्चत्वारिंशदसुहृत्कलाञ्जनिवलयंत्रिरेखाभिः साईतवभवाकोणापरिणामाः ॥ ११ ॥
त्वदीयं सौंदर्यं तु हि न गिरिकन्ये तुल्यं तुं प्रविद्धाः कल्पन्ते कथमपि विरिंचिप्रभृतयः ॥ य
दलोकोत्सुक्यादमाललनायान्तिमनसानपोभिर्दुष्ट्यापामपि गिरिशसायुज्यपदवीम् ॥ १२ ॥

वयुवतिशब्दवाच्यः ॥ अपिशब्दार्थः एतेन समस्तदेवमयं यंत्रमित्युक्तं भवति ॥ ११ ॥ एवं तावत्पूजाार्थं यंत्रमुद्धृत्य
तत्रैवं भूताभवानीपूजनीयेति स्मृतं सौंदर्यं वर्जयति ॥ त्वदीयमिति द्वाभ्याम् ॥ हेतुहि मगिरिकन्ये ॥ त्वदीयं सौंदर्यं
कवयितुं वारिं यत्तु विरिंचिप्रभृतयः कविच्छेदाः कथमपि कल्पन्ते समर्थमिवन्ति ॥ अन्यत्रातादकेतौंदर्यं
भावादर्शान्तस्य नाभाकथयमीत्युक्तम् ॥ अन्यत्रातादकेतौंदर्यभावमेवाह ॥ यदिति ॥ यत्सौंदर्यं मालोत्पदवृष्टाभोर

॥ रामः ॥
॥ ७ ॥

सुखादत्युक्तेष्टयाहेतोरमूललनागिरिशसायुज्यपदवीम्भवानीस्वरूपंमनसायान्तिप्राप्नुवन्तिःप्राप्तस्मनोरथंकुर्वन्
तीत्यर्थः॥ ननुसत्यसंकल्पादेवाः सायुज्यगिरिशेनसायुज्यतस्यपदवीमाश्रयन्तुलपितुमितिपाठेनतुल्यंकर्तुमित्यर्थः॥ तपो
भिर्दुःप्रापामित्यत्रपशूनामितिपाठेपशूनामदीक्षितानाम्। अदीक्षिताःपशवश्चागमे॥ १२॥ यस्याःकदाक्षनिरीक्षणा
पातमोत्रेणोवरूपसोष्टवह्नोपिपुमान्कामिनीर्मोहयन्तिनस्याःसौन्दर्यम्वर्णनीयमित्यभिप्रायेणाह॥ नमिति॥ पुव
तस्यस्तस्मात्परावभूतमपिनारुढात्कामवैवर्णादनुधावन्तिनालक्षीकृत्यपरिधुंगच्छन्तीत्यर्थः॥ ननुकिमत्राश्चर्यनरुपाप

नरंवर्षीयामन्नयनविरसनर्मसुजडनवापांगालोकेपतितमनुधावन्तिशतशः॥ गलदेरापिवं
धाःकचकलशविस्त्रस्तसिचयाहठानुघृत्कांचोविगलितडकूलायुवतयः॥ १३॥

स्तस्मात्तनुधावन्त्येवेत्यतआह॥ वर्षीयांसंभविशयेनहृदोवर्षीयान्तमीत्यर्थः॥ ननुहृदोपिस्वरूपश्चनर्हितनुधा
वनंसंभवेदेवेत्यतआह॥ नूननविरसनयनयोर्विगतोरसोयस्मान्नन्नयनसुखाजनकमित्यर्थः॥ अत्रसर्वत्रापिशहे
उष्टमः॥ ननुकलाकोशलचेडपत्यनुधावनंभवेदपितत्राहः॥ नर्मसुजडंतत्तल्लीलासुजडंसूदम्॥ ननुकिमत्रकार
णमित्यपेक्षायामाह॥ तपांगालोकेपतितंतवकदाक्षनिरीक्षणाविषयमित्यर्थः॥ पुवन्तिर्विशिनष्टि॥ शतशोनेक
शतसंख्याःगलत्वलन्वेणीवंधकेशवन्धोयासान्ताः॥

॥ सौ. दी ॥
॥ ८ ॥

कचकलशाभ्यांविस्त्रयाभ्यः पतिताः सिचयाः सूक्ष्मावर्णायासान्ताः स्त्रियाः पुंवदिति सूत्रेणानुघन्तीशदृश्यपुंवजाव
ः। उक्तलंक्षोमं॥ एतेनैवंभूतस्यापिनारस्यत्वन्नक्तिवशाजगन्मोहनरूपलाभोभवतीत्युक्तंभवति॥ अतएववदिष्यतिसरस्व
त्परिलक्ष्मेति॥ १३॥ अतःपांश्रीभवान्याः कालासम्यष्टंस्वरूपं सविकानां संवाहनं त्रेणाक्षितविति॥ हेतुहिनगिरिसुते॥ ये
मयूखादवयवतिमिरनाकत्वाभ्यासास्तेषामप्यपरित्यासानन्तरंतवपादांबुजयुगं पूजायोगंभवतीत्यर्थः॥ अपिसंभाव
नायोन्यासानेवाह॥ क्षिताविति॥ अत्रक्षित्यादिशब्देनतत्तच्चक्रमुच्यते॥ तथावसन्त्ययमर्थः॥ क्षितौमूलाधारेभका
क्षितौषधंचाशद्विसमधिकंपंचाशउदकेरुताशेक्षाषष्टिंश्चतुरधिकंपंचाशदनिले॥ दिविदिः षट्
त्रिंशन्मनसिचचतुष्षष्टिरितियेमयूषालेषामप्यपरितवपादांबुजयुगम्॥ १४॥

एदिपंचाद्वर्गसहितेऐंऐंइतिवाग्भववीजेन्यसे॥ तथाइताशेस्वाधिष्ठानेभकारादिपंचाशद्वर्गसहितानि ऐंइंऔं
ऐंंकीं सौंसं हंलंक्षंसं हंइतिवीजानितथाभनिलेभनाहते॥ पंचाशद्वर्गसहितानियंरंवंलंइतिवीजानिन्यस्यानि॥ त
थादिविविधतिविभुद्धिचक्रेभकारादिपंचाशद्वर्गसहितानि ऐंइंवीजसहितान्यकारादिषोडशश्वरसहितानिच
ऐंइंसं हंइतिवीजानिन्यस्यानि॥ तथामनसिभागाचक्रेभकारादिपंचाशद्वर्गसहितानिकालवक्षेत्वेवयोज्य
म्॥ शतियेषष्यधिकशतत्रयसख्याकामयूखसदृशाजगदायुः शोषकत्वादिवसाले स्थूलशरीरलिङ्गशरीर
एवपभवन्ति॥ ननुत्वत्पादांबुजयुगे त्वत्पादांबुजयुगन्तुतेषामप्यपरिविराजन्नशत्यर्थः॥ षष्यधिकशतत्रय

॥ रामः ॥
॥ ८ ॥

संख्यामेवाह ॥ षट्पंचाशदित्येवमादिस्थूलं शरीरमाह ॥ क्षित्तावित्पादिनादिवीतिपर्यन्तेन लिंगशरीरमाह ॥ मुन
सीति ॥ मनः शब्द उपलक्ष इतरेषां पंचदशानां कारणेन कार्यं लक्षत इति ॥ क्षित्पादिशब्देन स्थूलं शरीरं लक्ष्यते.
वित्ताभयान्नापराव्याख्यायते इति ॥ १४ ॥ इहानीभवान्याः शरीरं सर्वविद्याप्रदं सास्वतीस्वरूपं वर्णयन्त आनं महा
फलं कोमुदीत्यायेन ॥ शरदिति ॥ हेतुहिन किरिकेत्येत्वां नत्वा सतां पुरुषाणां भणित योन सन्निदधतेन सन्निहिता
भवन्ति न स्फुरन्ति ॥ अपि तु सन्निदधत एवार्थः ॥ भणितो विंशिनष्टि ॥ मधुक्षराश्चाणां मधुरिमाणो माधुर्यगिणि

शरज्ज्योक्ताभुभां शशियुतमदाज्जुमकुटां वरात्रासत्राणां स्फटिकगुटिका पुस्तककणम् ॥
सक्तन्त्रत्वात्त्रत्वाकथमपि सतां सन्निदधते मधुक्षीराश्चाणामधुरिमधुरीणां भणितयः ॥

तेषु धुरीणाः श्रेष्ठा इत्यर्थः ॥ भवानी विंशिनष्टिः शरदिज्योक्ताश्चंद्रकिराणां लघु धातुम् ॥ शशिनो युतं ज
राज्जुं केशपाशो मुकुटं यस्यास्तां वराश्च त्रासत्राणां स्फटिकगुटिका च पुस्तकश्च कोरेषु यस्यास्तां त्रा
सात्राणां त्रासत्राणां स्फटिकस्य गुटिका विद्यन्ते यस्यां सामाला ननु निरन्तरं क्रियमाणान मन क्रियैवं वि
धं फलमुत्पायेदिति किमत्राश्चर्या तत्राह ॥ कथमपि तादृशभक्त्या रहितमपि न मराणां मधुशब्दभावे इमनि
चपत्यये मधुरिमेति रूपम् वहतीत्यर्थे धुरिमशब्दात्त्वप्रत्यये धुरीणा इति रूपम् ॥ यत्रा मनमात्रेणैवं विधा
निकगुरा विंशिनष्टि वग्विलासोदयस्तस्या आनं महाफलमिति किमु वक्तव्यमिति भावः ॥ १५ ॥ ६७ ॥

सो. टी. ॥
॥ ८ ॥

इदानीं भवानीं भजनस्य मोक्षस्य मोक्षफलत्वेऽपि महाकविवाल्मीक्या आह्लादकं वाग्विलासमानुषंगिकं फलमा
ह ॥ कवीश्यामिति ॥ हे भवानिये स नो रुणा मे वारुणा वरणा मेव भवती भजन्ते ते भमी भक्ताः सतां व्यासवाल्मी
किषभृतीनामपि रंजनमाह्लादं वाग्भिर्विदधति ॥ वाचामाह्लादकत्वे हेतुमाह ॥ विरिंचेऽप्यस्या भक्तिप्रियाया
ः सारस्वत्यात्तरुणात्तरायेभृंगारा उपमायुलंकारास्तेषां लहरीयारम्भरातयांगभीराभिगाथाभिः प्रचुराभिरि
त्यर्थः ॥ भवानीं चिश्चिन्तये ॥ कविं शरणां चेतान्मिकमलानी वचेतः कमलानां वनं समूहस्तस्य बालात्तपवड

कवीश्यामचेतः कमलवनवालात्तपरुचिं भजन्ते ये सन्तः कतिचिदरुणा मेव भवतीम्
विरिंचेऽप्यस्यात्तरलतरभृंगारलहरीगभीराभिर्वाग्भिर्विदधति सभारंजनमर्मा ॥ १६ ॥

चिर्यस्यात्तां कतिचिन्ननुसर्के भतः सर्वपरित्यज्यत्वमेव भजनीया भुक्तिमुक्तिहेतुत्वादिति भावः ॥ १६
इदानीं यस्यानेन व्यासादिवन्महाकाव्यानां कर्तृत्वं भवति तस्यानमाह ॥ सवित्रीभिरिति ॥ हे जननि वशिन्त्या
याभिर्वाग्देवताभिः सुयुक्तां चिन्तयति ध्यायति सवचोभिः कवित्वैः काव्यानां कर्ता भवति कथं भूतेर्वचो
भिर्वाग्भिः रचनाविशेषो सुभगेः सुंदरैः वाग्देवीवदनकमलामोहादिवमधुराणि आह्लादकानि ते वचोभिरि
रितृतीयो फलक्षरा महतां शेषरहितत्वेति वरुणा विशिष्टानाम् वशिनी आद्यायां नाभिः वाग्देव

येः

॥ रामः ॥
॥ ८ ॥

शां

15
ताया एव विशिनष्टि सवित्रीभिः। वाचां वाणीनां जनयित्रीभिः कर्तृकर्मणो कृतीति कर्मणि षष्ठी शशिमव
णिशिलाश्चंडकान्तमणिशिलास्तासां भंगयः स्वराडानितासां रुचिरासां ताभिः ॥ १७ ॥ इशानी सकलगीर्वाणा
गणिकावशीकरां श्रीभवानी ध्यातमाह ॥ तनुद्यायाभिरिति हे जननी ते तव तनोः श्रीमूर्तेः द्यायाभिः सर्वा
दिवंसर्वा चोर्वीमसंगीमनिमन्त्रा यः स्मरति ध्यायति ॥ अस्य धातुर्वश्या सहगीर्वाणगणिकाः कति कति न

10
सवित्रीभिर्वाचां शशिमणिशिलाभंगरुचिभिः वंशिन्याद्याभिरुवांसहजननिसंचितयतियः
सकर्त्ता काव्यानां भवन्ति सहतां भंगिः सुभगे। वचोभिर्वाग्देवी वदनकमलामोदमधुरेः ॥ १८ ॥
तनुद्यायाभिरितेतरुणातरणि श्रीसरिति भिर्दिवंसर्वा मुर्वीमरुणिमनीमन्त्रा स्मरतियः
भवन्तस्य त्रस्य हनहरिणा शालीननयनाः सहोर्वश्या वश्याः कति कति नगीर्वाणगणिकाः

5
वश्या भवन्ति ॥ अपि तु सर्वा एव वश्या भवन्ति इत्यर्थः ॥ कर्त्तिर्विशिनष्टि ॥ तरुणेति ॥ सूर्यशोभायाः सोपानरूपा
भिरित्यर्थः ॥ अरुणाया भावोगतानामरुणिमविनिमन्त्रा नृणिमणिमन्त्रा नृम् ॥ यद्वा अरुणिमणिमन्त्रा नि
तियद्वयम् ॥ तनुद्यायाभिः हेतोर्हृतीया ॥ एतद्धेतुकलिमणिमज्जनं यावापृथिव्यो रिति त्रस्य हनहरिणा नामि
वशालीते अधृष्टेनयने यासान्ताः ॥ १९ ॥

॥ सो. टी. ॥
॥ १० ॥

इदानीं श्रीभवान्पाभर्जनारिस्वरूपं दर्शयंस्तत्फलमपि दर्शयति ॥ मुखमिति ॥ हे ह. र. महिषियो भक्तलेतव मन्म
थकलां ध्यायेत् ॥ मन्मथः कामस्तस्य कलेव कलारिति स्तद्रूपां त्वां ध्यायेदित्यर्थः ॥ समग्रस्तदानीं मेव वनिताः
सर्वाः स्वयं संक्षोभनयति इत्यतिलघुभृत्यत्वं फलमेत्यर्थः ॥ त्रिलोकीमपि भ्रमयति मोहयति वशी करोति इत्यर्थः
मन्मथकलाविशिष्टा ॥ रंवीनुस्तनयुगं यस्यास्ताम् ॥ ध्यानविशेषणो आह ॥ मुखमिति ॥ मुखं कचायं विन्दुं कृत्वा
चिन्तयित्वेत्यर्थः ॥ तस्य विन्दो रधः कचयुगं चिन्तयित्वा ॥ विन्दुं विशिनष्टि ॥ ह. र. र्दधतो विभतः ह. र. र्दधतो विभतः ॥

मुखं विन्दुं कृत्वा कचयुगमधस्तस्य तदधो ह. र. र्दधतो ध्यायेद्यो ह. र. महिषिते मन्मथकलाम् ॥ सम
ग्रः संक्षोभनयति वनितामिति तिलघुत्रिलोकीमप्याभ्रमयति रंवीनुस्तनयुगम् ॥ १५ ॥

स्ताम् ॥ अर्द्धशतस्य नपुंसकलिंगत्वे ॥ अर्द्धत्रयं सकमुसमासे अर्द्धरहस्येति स्यात्तदर्थं पुलिङ्गोच्चारणशब्दः
कचयुगं विन्दो ह. र. र्दधतो वगानेन सर्वमपि रत्यं ग. र. र्दधतो रूपं दर्शितं भवति ॥ एतेन पा. स्य. र. म. मा. र. म. र्द्ध. ना
रि. श्व. रूपं ध्यायेत् मुक्तं भवति ॥ तदर्थं इति पाठे तस्य कचयुगस्यार्वाक्षदेशलचिन्तयित्वेति योऽप्यमुं ॥ भस्मि
न्यक्षे ह. र. र्दधतो मुखमिति मुखमिति नान्यथा र्णां विशेषणम् ॥ मुखमिति ध्यानपूर्वकं मन्मथकलाध्यानं यः करोति त
स्य त्रिलोक्यवश्यं जीति भवति संक्षेपेयः ह. र. र्दधतो इति पाठे एकाक्षरकामकलामंत्रोच्चारणोऽवश्यः ॥ १६ ॥

॥ रामः ॥
॥ १० ॥

15
इशनीं भवान्मा मूर्तिभेदध्यानम् ॥ दर्शयंस्तत्फलं च सेदप्यज्वरे पशमन रूपमाह ॥ किरन्तीति ॥ हेहरमहिषिय
त्वां हरिभाधने ध्यानेन स्यापयति ॥ ससर्पाणां दर्प्यं महं कांशमयति ॥ न्वाऋष्टं च न्वाऋष्टं च दृष्ट्वा सुखयति
भवानीं विशिनष्टि ॥ हिमपचुरोर्हिमगिरि ॥ हिमगिरेः शिलायामूर्तिस्तामिव तत्तदृशीमित्यर्थः ॥ अंगेभ्यो हस्तपा
रहित्यः किरणानि कुरांवा मृतरसं किरणसमूहममृतरससिर्वा किरन्ती विशिष्यतीम् ॥ सर्पदर्पो पशमने दृष्ट्वा

10
किरन्तीमंगेभ्यो किरणानि कुरांवा मृतरसं हृत्वा माधने हिमकरशिलामूर्तिमिव यः ॥ सस
र्पाणां दर्प्यं शमयति कुंशेनाधिप इव न्वाऋष्टं दृष्ट्वा सुखयति सुधासारमिचया ॥ २० ॥

5
तं शक्रनाधिपः पक्षीन्द्रो गह्वरः गह्वरस्य थासर्पावस्थास्तथैवं विधस्यतव धानुरपीत्यर्थः ॥ सुधाधा
रश्चन्द्रस्तद्वद्विषया सुखदर्पेति दृष्ट्वि विशेषणम् ॥ सुधाधारशिरयेति पाठे सुधाया धारयस्या सुधास्या सु
धाधारसाचासौ शिराचेति तया ॥ अमृतत्वावित्तयेवेत्यर्थः ॥ यद्वा सुधाया आधारः सचासौ शिराचेति
तयेत्यर्थः ॥ दर्प्यः कलुषार्थमप्यहं कृताविति मेदितिकर ॥ २० ॥

॥ सौ दी ॥

॥ ११ ॥

स्वत्तत्तद्व्याप्तं तत्तत्फलं चाभिधायेदानीं मययोगीश्वरवंदितपादपद्मांस्तु वन्निरन्तरं संधानफलमा
ह ॥ नडिह्वेवेति ॥ हे जननी तव कलां मूर्तिं महान्तः मनकादयः पश्यन्ते निरन्तरमनुसन्धानाः सन्तः परमाक्लाद
लहरीं निर्मलवत्सुखपरं पादं दधति ॥ हरिधास्यनीत्यर्थः ॥ दर्शनिकारणमाह ॥ मनसेति ॥ तस्य योग्यतामा
ह ॥ मृदितमलमायेन मृदितेनाशिते मलमाये यस्य तेन ॥ मलं पापं माया तस्य मूलभूताः विद्या ॥ अथ वा मा

नडिह्वेखातन्वी न्नपनशशिवैश्वानरमयी त्रिषु स्यां घस्यामप्युपरिकमलानान्तकवलां ॥
महापद्माद्यां मृदितमलमायेन मनसा महान्तं पश्यन्तो दधति परमाक्लादलहरीम् ॥ २१

पादचना ॥ कलां विशिनष्टि ॥ महापद्माद्यां यानि घस्यं कमलानि तेषामप्युपरिसहस्रारेकमले निघस्या
मुपविष्टां ॥ तदिदं खातन्वी विद्युदेखा स्रस्मांतपनशशिवैश्वानरमयी त्रिनेत्रत्वात् ॥ महान्निचतानि पद्मा
नि महापद्मानि महापद्मान्यवती वतस्यां महत्त्वं चैषां स्वस्वारे हृणाद्या महापद्माणि हेतुत्वात् ॥ अथ वा
महती चासौ पद्मा रवीचि महापद्मा रवीचि निमगाः ॥ २१ ॥

॥ रामः ॥

॥ ११ ॥

15
इदानीं भवान्याः परमकारुणिकत्वेन परमोदात्तां स्तुतिं शिंकरः ॥ भवानीति ॥ हे भवानीः कश्चिद्भक्तो यदेव शति
त्वां स्तोतुं वांछन् भवानित्वमित्येव कथयति ॥ तदेव त्वंतस्मै भक्त्या यदि शसिदशसि ॥ निजसायुज्यपदवीं निजसां
निभ्यम् ॥ इति शब्दोक्तां स्तुतिमेवाह ॥ हे भवानी त्वं शसे मयि सकरुणां दृष्टिं वितारहेहीति ॥ निजसायुज्यपदवीं
विशिनोषि ॥ मुकुटाखलेन्दैः स्फुरन्मुकुटैर्नीराजिते पदे यस्यास्लाम् ॥ अपि वितरेति सप्तमी अधिकारात्त्वविव

10
भवानित्वं शसे मयि वितारदृष्टिं सकरुणामिति स्तोतुं वाञ्छन् कथयति भवानित्वमित्यः ॥
तदेव त्वंतस्मै दिशसि निजसायुज्यपदवीं मुकुटाखलेन्दैः स्फुरन्मुकुटैर्नीराजितपदम् ॥ २२ ॥
त्वया हत्वा वामं वपुर्पातित्त्वेन मनसा शीर्षं शंभोः परमपिशंके ह्युभयम् ॥ त

5
क्षया ॥ यदेव स्तोतुं प्रवृत्तमात्रायेव स्वसन्निध्यं प्रयच्छति भगवति तदा किमु कथ्यम् ॥ शमदमविशिष्टा
य परमशिष्टाय निरन्तरं तामेव सेवमानाय स्वसन्निध्यं प्रयच्छतीति भावः ॥ २२ ॥ इदानीं सदाशिवस्य व
शीकारणं श्रीभवानीत्वरूपमाश्रयं वर्णयन्तद्विषयतर्कमाह ॥ त्वयेति ॥ हे जननि त्वया शंभो वामं वपुर्ह
त्वा शंभोरिदं देवा परमपिशंके शंभोः स्वेद्येव हतमस्मदिति शंकेतर्कयामि ॥ शीर्षं मित्यत्र नष्टीसमाप्तः ॥

॥ सो दः ॥

॥ १२ ॥

किञ्च शरीरे अर्द्धशरीरार्द्धमिति सन्नमी स मासः ॥ सन्नमी तियोगविभागस्तमासः ॥ यदा ॥ वासं सुंदां शरीरार्द्धं
त्वा अपरमप्यर्द्धं वपुस्तमभूदित्यहं शंकर इत्यन्वयः ॥ कथं भूतस्य शंभोः परितृप्तेन सदा भवान्प्राप्ति स कामेन
मनसोपलक्षितस्य ॥ अथवा ॥ श्री महाशिवशरीरस्यानंदमयत्वाद्धर्तुमपीरितृप्तेनास्तं बुद्धिरीहितेन मनसेति भवा
नीसंबंधेन योज्यम् ॥ हरणां शंका हेतुनाह ॥ तथा हीति ॥ तथा हीति पूर्वोक्तिनिदर्शनेऽप्ययम् ॥ हे भवानि ॥ सक
लं कलाभ्यामर्द्धाभ्यां सह वर्तत इति सकलम् ॥ अर्द्धनारी स्वरूपं विशेष्यमात इत्यंतं वेवरूपमिति भवतीति शेषः

तथा हित इत्यं सकलमरुणा भंजिनयनं कृत्वा भ्यामान् अं कुण्डिलशशिचूडालमुकुटम् ॥ २३ ॥

तत्र हेतु ररुणा भमरुणा भाभा कान्तिर्यस्य तव कृत्वा भ्यामान् अमाततम् ॥ चूडविद्यते साधारत्वेन यस्य त
चूडालं तच्च तमुकुटं च कुण्डिलशशिना युक्तं चूडालमुकुटं यच्चा र्द्धनारी स्वरूपे तत् ॥ अत्र यद्यपि त्रिनयन
त्वकुण्डिलशशिचूडालमुकुटत्वयो भवानी स्वरूपे त्वज्ञाने साधकतान संभवतीति तथाप्याहण्यसंबंधेन त
योगमन्त्रसंभवतीति युक्तमुक्तं शंके हतमिति ॥ २३ ॥

॥ रामः ॥

॥ १३ ॥

15
रक्षणां पूर्वोक्तमेव हरिर्ह एविरिचीनां भवान्पृथगनं सृष्ट्यादिकर्तृत्वमनुवदन्नविकृतचैतन्यस्यापि ब्रह्माद्यनुग्राह
कत्वं तदधीनमेवेत्याह न गच्छते इति ॥ धाता ब्रह्मा जगत्सृजेत्युज्जति ॥ हरिर्ह वतिरक्षति ॥ रुडः क्षपयिते हरि क
रिति नाशयतीत्यर्थः ॥ एतेन जगति रक्षुर्वन्मपि वपुरीशो रुडो लिरयते अनन्त इति ॥ तदिदं सर्वं ब्रह्मादिशिवः परमा
त्मसदा सर्वदा कालत्रयेऽपि भुज्जति ॥ तच्छक्तिदानेन रूपयति ॥ किंरुत्वादेज न नितव भूतिकयो भुवौ लति

10
जगत्सृजे धाता हरि रवति रुडः क्षपयतेति रक्षुर्वन्मपि वपुरीशो लिरयति ॥ सदा पूर्वः सर्व
नदिदमनुज्जति च शिवस्तदा ज्ञात्मा लं व्यापरा चलितयो भूतिकयोः ॥ २४ ॥ • •

5
केशव भूलतिलकेतयो एता मा लं व्याभित्य ॥ क्षरा चलितयोः क्षणमात्रं विजृम्भितयोः ॥ शिवो विश्वनाथि
र्वः सर्वादिः ॥ यदा ॥ सदा शब्दः पूर्वो यत्र सदा पूर्वः शिवशब्दवाच्यः परमात्मेत्यर्थः ॥ एतेन सजातीयविजा
यस्वगतभेदभ्रान्त्यस्य सर्वानुग्राहकस्य सदा शिवस्य पितृदधीना अनन्तशक्तिकर्तेति दर्शितं भवति ॥ इन्द्रो
याभिः पुरुषा इत्येत इति श्रुते ॥ २४ ॥

॥ श्रीं ह्रीं ॥
॥ १३ ॥

एवंतावत्सर्वानुशाहकत्वमुक्तं श्रीभवान्याभतः परं सर्वोपादानत्वात्तैव पूज्यात्थावसतीतदेव पूजापि स्यादित्य
भिप्रायेणाह ॥ त्रयाणामिति ॥ हेत्विनयनेतवचराणयोर्भक्त्यैर्वाविरचिता पूजा पूजा ॥ त्रयाणां देवानामपि भवेत्
तत्र हेतुगर्भविशेषाणामाह ॥ त्रिगुणानि ॥ त्रयाणां गुणानां समाहारस्त्रिगुणं त्रिगुणेन सत्त्वाजलमसाजनिताना
मुत्पादितानां त्रियनश्रुतिमबोधनेन सूर्याग्निचन्द्रमयत्वेन भवान्याभनीयो मात्मकजगमयत्वमुक्तत्वम् ॥ ए

त्रयाणां देवानां त्रिगुणाञ्जनितानामपि सिद्धे भवेत्पूजा पूजा तवचराणयोर्वाविरचिता ॥ त
थाहित्वात्पादोद्धृतमणिपीठस्य निकटे स्थितास्यैतेश्च मुकुलितकरेण संसृज्यः ॥ २५ ॥

एतेन भवान्याः सकलमयत्वेन तत्पूजनेन वत्सगिरिदेव पूजनं भवति ॥ वक्षमूर्त्तौ मे केशावाशादिसेवकवदितिसू
चितं भवति ॥ तदेवाह तथारिहिति ॥ पादाबुद्धहतीति पादोद्धृततच्चतस्रमणिपीठचतस्रनिकटे एते वत्सादय
स्थिताः ॥ शश्वन्निरां हि शङ्खभागमण्डपिहमाह ॥ वत्सादीन्विशिनयि ॥ मुकुलिताश्च ते कणश्च मुकुलित
कराले ॥ तुंसाश्च मुकुलितकरेण संसृज्यते मुकुटेषु येषान्ते तथा ॥ एतेनापि भवान्याः परमसेव्यत्वेन भवान्याः
पूजया वत्सादिसेवकानामपि पूजा भवति ॥ राजपूजया भूत्पूजा वदितिसूचितम् ॥ २५ ॥ ६७ ॥

॥ रामः ॥

॥ १३ ॥

15
अधुना भवान्याः परमपातिव्रत्यमहिमातमनुवर्णयन्मुनिमहाशिवस्य प्रलयेऽपि क्रीडामाह ॥ विरिंचिं चिति ॥ यस्मिन्सं-
होस्महाप्रलये विरिंच्यादयोऽपि पंचत्वादिकं गच्छति ॥ अस्मिन्संहारे सति परमपतिव्रते त्वत्पूतिव्रते त्वत्पूतिविलसति
विशेषेण क्रीडति ॥ भवानेन बुद्धौ सन्निधाप्य हासाचितिलसन्नेष क्रीडनयोरिति धातुः ॥ विरिंच्यादिपंचत्वादिकमाह

10
विरिंचिः पंचत्वं व्रजति हरिणोति विरतिं विनाशं कीनाशो व्रजति धनशेयातिनिधनम् ॥ वितं
डीमाहेंडी विततिरपि संमीलितदृशा स्महासंहारे स्मिन्विहरति सति त्वत्पूतिरसौ ॥ २६ ॥

5
विरिंचिं पंचत्वं व्रजति प्राप्नोति विरतिं संसारपालनव्यापारे परमम् ॥ क्रीडनाशो यमुः माहेंडी महिन्द्रसंवधिनि-
दृशादृष्टीनां विततिः परम्यरापि संमीलति मुद्रिता भवति ॥ विगता तं दायस्याः सा वितं दायस्याः
सा विगतनिन्देत्यर्थः ॥ एतेन श्रीभवानीपातिव्रत्यनिवन्धनमेव श्रीमहोदेवस्य महाप्रलये वस्थानमिति दर्शितं
कीनाशः कर्षकः बुद्धीपां भुञ्जति यदा च वत् ॥ यमेवेति मेदिनीकारः ॥ २६ ॥

सौ. टी.
१४

दशनीसर्वस्यापि स्वचेष्टितस्य भवानी पात्वेतत्तत्पूजाप्रकारयतां प्रार्थयते ॥ जपश्रुति ॥ हेतुननीपरिदंसकलंमेविल
सितं विविधं चेष्टितम् ॥ तदात्मार्यणादशाभूत्वातवेसपर्यायः पूजाक्रमो भवेत् ॥ ओत्मनि परमात्मनि अर्प्यते समर्प्य
तस्यात्मार्यणादशो वात्मार्यणादशा ॥ दशावस्था ॥ यदाभात्मनि अर्पणं समर्पणं तेन दशाप्रदीपवर्तिलद्वयो भ
वान्मित्यर्थः ॥ तथा च गीतायां भगवदाक्षयम् ॥ यत्करोषियदश्रासियज्जुहोषिदशसियत् ॥ यत्तपस्यसि को ते
तत्कुरुष्व मदर्पणमिति ॥ विलसितस्य पूजोरूपत्वमेवाह ॥ जपश्रुति ॥ जल्योभाषणम् ॥ उच्चैरुपांशुर्मानसश्चै

जपो जल्यः शिल्पं सकलमपि मुद्राविरचनं गतिः प्रादक्षिण्यप्रमणमदनाद्याहुतिविधिः ॥ प्रणा
मः शंवेशः मुखमखिलमात्मार्यणादशाः सपर्यायपर्यायस्तव भवतु जन्मे विलसितं ॥ ३ ॥

तिविधो मंत्रोच्चारणरूपो जपः ॥ शिल्पं कर्म कौशलं ॥ मुद्राविरचनं भागमप्रसिद्धं सुमुद्रादिविरचनं
गतिर्गमनक्रियमात्रं ॥ प्रादक्षिण्यस्य भावः प्रादक्षिण्यं ॥ प्रादक्षिण्येन क्रमणं पादप्रक्षेपः प्रादक्षिण्यक्रियेत्य
र्थः ॥ अहनं भक्षणमादिर्यस्य तद्दहनदि ॥ आहुतिविधिः हुतीनां प्रक्षेपरूपा क्रियायागः ॥ शंवेशः शयनं
अत्र जल्यदीनां जपादिरूपताविधेया सा च आत्मार्यणा क्रियया भवति सर्वहि परमात्मोद्देशेन क्रियमाणं तदा
राधनं भवति ॥ परमात्मा च भवतीत्यवोचाम पूर्वमिति नेह प्रतन्यते ॥ दशावस्थाप्रदीपवर्तिलद्वयो भूत्वा शोभन्वियोषि

शोभन्वियोषि ॥ ३ ॥

15
10
एवंतावत्स्थूलदेहव्यापारमात्रस्य भवानी पूजाप्रकारतां प्रार्थे रानीलिंगशीर्षादिष्टानुः स्वात्मनोपि भवनीच
रणारूपधेयाकारताम्यार्थयते ॥ इति नरति ॥ हे जननी मञ्जीवो ममात्मानवचरणोषद्वाराणां भ्रमररूपतां यातु
प्रामोतु भ्रमरतारूपमेव नाम तोर्थतश्च यत्त्वात्मानं विशिनष्टि ॥ काराणि पंचज्ञानेन्द्रियाणि च संमनश्च तानि च
राणीव तच्च द्विष्य प्राप्तिहेतुत्वात् ॥ तेऽसहनिमज्ज्वलिरूपवत् व्यापारो भूत्वा चाराण्यतिवृत्तिर्यथः ॥ मञ्जी
वै इत्यत्र वैतन्यस्य स्वरूपं गहोः शिरश्च भेदमागोप्य षष्ठी समासोद्भवः ॥ यथा भ्रमरो नामागधरासशोभे

सुधामप्यास्वाद्यति भयजगमृत्युहरिणां विषयं ते विभवे विधिशतमखाद्यादिविषदः ॥
करालं यत्त्वेदं कवलितवतः कालफलनानशं भोस्तन्मूलं जननितवतां कर्महिमा

5
नाताप्येषु परिभ्रमति ॥ शोभनगधरासलोभनकमलरुवतिवृत्तितथा ॥ संसाराद्यघटिषु परिभ्रमणापरिभ्रां
तो मञ्जीवतचाराण्यतिवृत्तिर्यथः ॥ चाराण्यपामवद्वान्यतामाह ॥ इति नरति ॥ इति नरति स्मिन् दीनेभ्यः सका
मभक्तेभ्य इत्यर्थः ॥ अनिशमिति दानविद्येदमाह ॥ अयं विशिष्ट ॥ ईशानस्य सदृशी मीश्वरस्य स्वसंपन्न्युज
सारेणादानुमुचितमित्यर्थः ॥ भुक्तिहेतुत्वेनापि चारां विशिनष्टि ॥ अमंदमनस्य यथा स्यात्तथा ॥ सौंदर्य
स्तवक इव सौंदर्यस्तवकस्य तस्य मकांदमिव विषयसुखं विकिरति विशेषसाक्षिपति ॥ एतस्यैवार्थं

॥ सौं दी ॥
॥ १५ ॥

स्यान्यानि भूतानि मात्रा उपजीवनीति श्रुतेः ॥ यामसौ दर्शयामाह ॥ मंशास्यस्तव कोमंशास्तवस्तव सुभगे सुंदरो ॥ २८ ॥
संप्रति पूर्वमुक्तमपि श्रीमदाशिवस्य कालाभयस्य नृपि प्रकारान्तरेण वदंस्तत्र भवानीपातिव्रतमहिमानमेव ॥ सु
धामिति ॥ हे जननी शोभा कालकलनामकलघस्मरेण कालेन कलनायासनं नैतियन्तूनंतर्कयमितवतां कं म
हिमा ॥ तवतां कं माहात्म्यनिबंधनं कालायासनमित्यर्थः ॥ लांगलं मे जीवनमिति व्याख्येयम् ॥ ननु कालस्या
पि किंचिन्निमित्तपुरस्कारेणायसनंतदभावाच्छंभो र्यासनं भविष्यतीत्यत आह ॥ कालं जगद्रयानकं श्वेडं वि

दशने दीनेभ्यः श्रियमणिशमाशानुशदृशी ममंदं सौंदर्यं प्रकरमकरंदं विकिरति ॥ तवा
मिन्मन्दारस्तव कसुभगेयानुचरणे निमज्जन्मजीवः करणचरणौः घट्टराणाताम् ॥ २९ ॥
किरीटं वैरिच्यं प्रतिहराणः कैटभभिधः कथोरेकोटीस्त्वलसिजहिजं भारिमुकुटम् ॥

षंकवलितवतो भुंजितवतः ॥ कालस्य सकलघस्मरत्वमेवाह ॥ सुधाममृतं स्वाद्यस्थिता अपि विविशतम
खाद्याः सर्वे दिविषदो देवा विपद्यन्ते प्रियन्ते कालेनेत्यर्थः ॥ सुधाविशिनष्टि ॥ प्रतिभयं च जरा च मृत्युश्च
तान्हरतीति तथाताम् ॥ प्रतिभयं पञ्चादिभ्याभयम् ॥ नूनं नृनिश्चिते तर्के स्मरणे वा क्यप्राणा इति मेदिनी
कारः ॥ २९ ॥ अथ भुक्तीविषयां परिजतोक्तिचानुशमाह ॥ किरीटमिति ॥ हे जननि भवस्य तवाप्युत्थाने
तव परिजनोक्तिर्विजयत इत्यन्वयः ॥ भवकर्मके अभ्युत्थान इत्यर्थः ॥ तदेतिका काक्षिगोलत्वायेनोभ

॥ रामः ॥
॥ १५ ॥

15
10
पञ्चसंवध्यते। एतेषु विरिञ्चादिषु प्रगात्रेषु सत्सु। परिजनोक्तिवातुशेमेवाहम्। किरीटं वैरिणिं विमं वंधि परि
रहवारय। कठोरेककशे। कोरीरेकिरीटस्रवलसिस्रवलिष्यति। वर्तमानसामीपे वर्तमानवदति भविष्यदर्थोति
५ जहत्पज। त्यागलक्षकोत्रहतिः। अनेकार्थत्वाद्याहूनां त्यागार्थो वाहन्ति। असमं वाहन्। भवनं भति या
तस्य गतस्येति भवविशेषणम्॥ मण्डनं वाथ मुकुटं किरीटं पुत्रं पुंसकमित्यमाः॥ ३०॥ इदानीं भवानीं द्यानु
विधायि पशुपतिकर्तृकं देवी महात्म्यप्रधाना गमावतरणमाह॥ चतुः षष्ठेति॥ पशुस्तत्कामितदानेन पा

प्रणम्येष्टेतेषु प्रसममभियातस्य भवनं हरस्याभ्युत्थानेन तव परिजनोक्तिर्विजयते॥ ३०॥
चतुः षष्ठ्या तत्रैककलमभिसंधाय भुवनं स्थितस्तत्तिद्धिप्रसवपारतंत्र्यैः पशुपतिः॥ ३१॥
पुनस्तन्निर्वंधादविलपुहृषार्थेकद्यटनास्वतंत्रनेतत्रं क्षितितलमवातीतरदिहम्

5
तीति पशुपति महादेवश्चतुः षष्ठ्या चतुर्भिरधिकया षष्ठ्या तत्रैरागमैः सकलं भुवि नमभिसंधायाभिषे
त्यतस्तत्तिद्धिप्रसवपारतंत्रस्तत्तिद्धिनिष्पत्तिपादशः स्थितः पुनः पश्चात् तन्निर्वंधान्। त्वत्प्रेराणाधि
क्यादविलपुहृषार्थेकद्यटनास्वतंत्रं समस्तपुरुषार्थामेका मुख्याया घटना तंत्रमनिरपेक्षं तेतंत्र
तत्प्रधानमागममवातीतरक्षितितलमवतारितवन॥ एतन्नरत्वादिकर्मकताहृधातो॥ भतिप्रसिद्धत्वा

दिदमो निर्देशः॥ ३१॥

॥ सौं. टी. ॥
॥ १६ ॥

पदार्थं समस्तपुत्रपार्थसाधनस्य देवीतंत्रस्य क्षितावतराणां तस्य श्रीभवानीमंत्रोऽस्योच्चारणमाह ॥ शिव इति ॥ हे ज
ननी अमीवर्णास्तव नामावयवतां मंत्रा अवयवतां भजने ॥ नामहि स्वाभिधत्ते ॥ तद्वन्मन्त्रेऽपि इति मंत्रोऽपि नामः ॥
वर्णां चिश्चिनासि ॥ तिसृभिर्हृत्स्वेखाभिभुवने श्रीबीजैरवसानेषु भजनेषु घटिताः संयुक्ताः ॥ अदः शवदोक्ता न्वरा
नाह शिव इत्यादिना ॥ अत्र शिवादिशब्दा अर्थपरा अपित न च दृष्ट्यात्वेन संकेतिताः ॥ आगमैश्चित्तं च दृष्टेनाहुः
शिवो हकारः शक्तिः शकारः कामः ककारः क्षितिर्लकारः अथ द्वादशोच्चारणतंत्र्यपारः ॥ ह्रिर्विहकारः स्मरः पूर्वोक्त

शिवः शक्तिः कामः क्षिति रथरविः शीतकिरणः स्मरो हंसः शक्रस्तदनुचपरा मारहरयः ॥ अ
मीर्हृत्स्वेखाभिस्तिसृभिर्वसानेषु घटिता भजने वर्णास्ते तव जननिना मावयवताम् ॥ ३२ ॥
स्मरं योनिं लक्ष्मीं त्रितयमिदमाद्ये तव मनोर्निधायै केनित्येति रवधिमहाभोगासिकाः ॥

एव। हंसश्च पूर्वोक्त एव ॥ शक्रो लकारः मारः ककारः हरिः पूर्वोक्त एव ॥ अत्रातिगोप्यत्वात् मंत्रस्य छन्नकथ्य
ते ॥ ३३ ॥ संप्रति पूर्वोक्तमेव तंत्रं स्मरादिबीजैर्वैशिष्ट्येन कथयन्नधिकारिभेदेन मानसो जप हो मा वाह ॥
स्मर इति ॥ हेनित्येति नाशरहिते ॥ तव मनोः पूर्वोक्तस्यादौ प्रथमतः स्मरं स्मरबीजं लंकी ० योनिं भुवने श्रीबीजम
लक्ष्मी श्रीबीजमिति तृतयमिदं निधाय स्योपयित्वेत्यर्थः ॥ एके मुख्या अधिकारिणा स्त्वा जपन्ति त्वदनुसं

॥ रामः ॥
॥ १६ ॥

संधानपूर्वकमंत्रं जपन्तीत्यर्थः ॥ एकशब्दोक्तां मुख्यतामाह ॥ निरवधिकमहाभोगसिका मोक्षसुखानुरक्त
इत्यर्थः नित्ये इत्यत्र विज्ञेति पाठे चित्ते निधायेति योज्यम् ॥ चिन्तामिति पाठे त्वयि मनो हृत्तिं विधायेत्यर्थः ॥ पुनर
प्येकशब्दोक्तान्विशिष्टप्रत्याहारमाह ॥ चिन्तामणिवद्भक्तकामित पूरकत्वात् ॥ गुणाः परमोदात्तादयस्तेर्नि
वद्भक्तिभवानी चरणोऽप्यपि तान्यक्षवलयानियेते ॥ अक्षालिवलयानी कक्षवलयानि ॥ भक्षणां वलयमादृश्य
मतिनिर्मलत्वेन मानसं होमं वदन् पुनरपि तान्विशिनष्टि ॥ शिवान्नो शिवोऽग्निरिव जगद्धोमधिकारणत्वात् तत्र सुश

जपन्ति त्वांचिन्तामणिगुणानिवद्भाक्षवलयः ॥ शिवाग्ने जुहंतस्सुरभिष्टनधारा इति शोते ॥

॥ ३३ ॥ शरीरं त्वं शंभोः शशिमिहिरवक्षोरुहयुगं तवात्मानं मन्ये भगवति भवात्मानमनघं ॥

अतः शेषशेषीत्ययमुभयसाधारणतया स्थितः संबंधो वांसमरसपरा नन्दपरयो ॥ ३४ ॥

भिष्टनधारा इति शोते जुहन्तो होमं कुर्वन्त इत्यर्थः ॥ आर्चो यन्तु समस्तवेददर्शित्वा न्महादेवावतारत्वाच्च ऋषित्वं श्रीशं
कराचार्यस्य चतुर्भिः सह सिध्येत्तु शंकरो वतीरिष्यतीति कालिकापुराणे ॥ ऋषिर्देववशिष्टा इति मेदिनी करः ॥ ३३
स्वं तावत्सकलदेवसेव्यत्वाद्भवां न्या प्राधान्यमुपपादितं संप्रति भवान्यास्व प्राधान्यमुत्तमशंकरस्यापि उभयोः प्राधान्ये एक
मन्याभावात्तद्व्यादिकर्तृता न स्यात् अन्यतरोपसर्जनत्वेव समस्तश्रुतिस्मृतीहासपुराणाविरोधः अत्रापि च पूर्वापरविरोधश्च

॥ सौ. टी. ॥
॥ ७ ॥

निःशंकां परिहरनैक्यमाह भवानीशंकरयोः ॥ गुरोरिति ॥ हे भगवति शंभोः शरीरं मूर्तिः शरीरं विशिष्टं शरीरमिह
रश्च शशिमिहिरं वक्षोरुगुलं यस्मिंस्तद्वात्मानं भवदेहं च तवात्मानं तव मूर्तिं मन्येति श्रितो मि. यतस्त्वमतः शेष उपपुक्तेतर
उपसर्जनमित्यर्थः शेषी प्रधानमिति अयं संबंधो बां युवयो रूभयसाधारणा तया स्थित उभयस्मिन् सामान्यरूपेण स्थितः पर
मार्थतत्त्वकस्य स्वेच्छया शरीरकस्य परिगृहीते प्रधानोपसर्जनभावो नास्ति तथा व्यवहारदशायां कचित्प्राधान्यं कचिच्चोपस
र्जनत्वं प्रकल्प्य भगवती भवश्च सूर्यते पूज्यते चेत्यर्थः परमार्थतत्त्वकत्वमेवाह. समेति. समरसकस्वादस्वरूप इत्यर्थः. य

मनस्त्वं व्योम त्वं मरुदसि मरुत्सारथिरसि. त्वमापस्त्वं भूमिस्त्वयि परितापां न हि परं ॥ त्वमेव
स्वात्मानं परिणामयितुं विश्ववपुषा. चिदानंदाकारं शिवयुवतिभावेन विभूये ॥ ३५ ॥ ७ ॥

राश्चासावानंदश्च परानंदः समरसश्चासौ परानंदश्च समरस परानंदः सपरः कैवल्यो ययोस्तयोः शेषः संकर्षणो बधे. अ
नंतेनाप्रसादेन स निर्मापरोस्त्रियाम्. उपपुक्तेरतेन स्त्रीति मेदिनीकरः ॥ ३४ ॥ भवानीं जगदात्मत्वेन वर्यायिन्द्रिवेनैक्यामाह
मनस्त्वमिति. तत्र बाधायां. मन आदिरूपात्वं त्वच्छतिरिक्तं मन आदिना स्तीत्यर्थः ॥ तदेवाह त्वयि परिणामायां सत्यां परं भि
न्नं किंचिदपि नास्ति हि शङ्कः श्रुतिप्रसिद्धमाह. वातारंभरां विकारो नाम धेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमिति त्वमेवाप्यनिरपेक्षा
विश्ववपुषा परिणामयितुं मवस्थांतरं शपयितुं स्वात्मानं शिवयुवतिभावेन परमात्ममायास्वरूपेण सृष्टानंतरं जगत्पाल

॥ रामः ॥
॥ ७ ॥

पितुं भवानीशंकरस्वरूपे रात्यात्मानं धारयसीत्यर्थः परमात्मपक्षे शिवो विष्णुर्न चैतन्यायुवतिः सर्वदेवरूपत्वात्सर्वान्मोक्षये
तंसमर्थत्वाच्च मायात्यात्मानं विशिनष्टि चिदानंदाकारं चिदासावानंदश्च चिदानंदश्चिदानंदः आकारः स्वरूपं पश्यतां
परिरागागोत्रतत्त्वस्यात्वनतो न्यथाभावः सच विवर्तस्व ॥ ३५ ॥ स्वतावत्सविस्तरं भवानीस्वरूपं निर्वार्य दानीं श्रीमहादे
वप्राधान्येन लुबन् भवानीमपि स्तोत्रितवेत्यादिभिः बद्धिः श्लोके स्तवाधारे मूल इति पर्यंतैः हे जननि शंभुं महादेवं वंदे स्तो
मिनमस्करोमिति वा वंदि अभिवादनलुप्तोः शंभुं विसी नष्टि तवाज्ञाचक्रस्य त्वन्निर्मिते आज्ञाचक्रे स्थितं तवेति व
क्षीसंबंधे सच संबंधो जन्यजनकभावो वा अधिष्ठात्रधिष्ठेयभावो वा वशंभुं तव स्वामिनं शंभुं वंदे इति संबंधः लुप्तो हे

तवाज्ञाचक्रस्य तपनशशिकोटिद्युतिधरं परं शंभुं वंदे परिमिलितपार्श्वं परचिदा ॥ यमा
राभ्यनुप्रेमूणां विशिशुचीनामविषये निरालोके लोको निवसति हि भालोक भवने ॥ ३६ ॥
जगर्भं विशेषणमाह परं परमेश्वरं अतस्वतपनशशिकोट्योद्युतिधरतीति तथातं पार्वती संक्षिप्ततया पुनरपि विशिन
ष्टि परचिता पार्वत्या परिमिलितः पार्श्वे यस्य तं परिशदः संयोगाविप्रयोगान्ना इति न्यायेन प्राप्तं वियोगं व्यवधि
नन्ति पराप्रकृष्टचित्स्वरूपज्ञानं यस्याः सा परिचितया अथवा पराचासौ चिच्च परचितया यदा पराचितज्ञानं यस्याः
सा परिचितया ज्ञानदात्रीत्यर्थः मोक्षदातृत्वेन पुनरपि शंभुं विशिनष्टि यमिति यं शंभुप्रेमणा भक्त्या आराध्य संसे
व्यलोको जनो भक्तः सदा लोक न भवने वसति सश्चासावालोश्च सदा लोकश्च सदा लोकः सदा लोको भवनमिव सर्वाश्र

॥ सो. टी. ॥
॥ १८ ॥

यत्वात्सदालोकभवनं ब्रह्मतस्मिन् यदासंतः समीचीनाजगत्तासका आलोका येद्यांते सदा लोकाः सूर्यादयस्तेषां भव
नमाश्रयस्तस्मिन् सूर्याद्याश्रयत्वं ब्रह्मरास्त्रमेव भांतमनुभाति सर्वतस्य भासा सर्वमिदं भाति इत्येवमादिश्रुतावेव प्र
सिद्धं यद्वासदेति भिन्नं पदं लोकानां चतुर्दश भुवमानां भवनमुत्पत्तिर्यस्मान्न ब्रह्मतस्मिन् लोकानां भवनमुत्पत्तिस्तु
स्तस्मादात्मन इत्येवमादिश्रुतावे प्रसिद्धा तदालोकभवनं विशिनष्टि रविशशिभुचीनामविषये अप्रकाशेषु चि
रग्निः अतस्वनिरालोके लोको निवसति हि सालोकभवने इति पाठे हि अवधारणार्थः तिजश्चासावा लोकश्चेति ति
जालोकः स्वरूपचैतन्यं तस्मिन् आलोकेन सह वर्तत इति सालोकाः सूर्यादयस्तेषां भवन इवाश्रय इति व्याख्येयम् अ
थवा सदा लोकभवनं शब्देन कैलासलोकस्य कथ्यते सूर्याद्यविषयं त्वं युक्तमेवेति ॥ ३६ ॥ आज्ञाचक्रस्यं शिवं सुता

विशुद्धौ ते शुद्धस्फटिकविशदं व्योम जनकं शिवं सेवे देवीमपि शिवसमानम्यसनतीं
थविशुद्धीचक्रस्यं शिवं स्तौति विशुद्धाविति विशुद्धौ चक्रे स्थितं शिवं देवीं च सेवे भजे शिवां विशिनष्टि शुद्धस्फटि
कविशदस्तां शिवस्य तटस्थलक्षणा माह व्योम जननमाकाशजनकं व्योमेत्युपलक्षणा मवीतरकार्यस्य तथा च प
रमार्थसूत्रं जन्माद्यस्य यत इति देवीं विशिनष्टि शिवेन समीचीनं व्यवसितानि श्वयो यस्यास्तां रुक् स्वरूपत्वा उभ
योर्देवयोर्जगत्तासकत्वमाह ययोरित्ययोः शिवस्य देव्याश्च कांत्या रूपप्रकाशेन जगती चतुर्दश भुवनं विलसति
प्रकाशते ननु कथं शरीराभ्यंतरवर्तिन्या कांत्या वहिः स्थिता जगती भावनमत आह शशिकिराणां नां सारूप्यं सादृ

॥ रामः ॥
॥ १८ ॥

15
10
इपंतस्य सरणिः पद्मनिस्तोयां त्या प्राप्नुवंत्या यथा चंद्रकिरणा गवाक्षद्वारा गृहाभ्यंतरं गच्छंति तद्वदिन्द्रियद्वारा वर्गेत्योत्प
र्थः देवीकृत्यं वदज्जगतीं विशिनष्टि विधूतमंतर्ध्वंति यस्याः सा अत्र दृष्टांतश्च कोरीवेति चकोरः पक्षिविशेषस्तस्य स्त्री
चकोरी सा हि शशिकिरणानेवाश्रित्य तिष्ठति न तद्वतिरेकेणाच न जीवन्त्येवं जगती चिन्नावनेव भासतेति च तद्व
तिरेकेणानास्त्येवेत्यभिप्रायः कांत्येकवचनं तादात्म्या साभिप्रायेणात्र कांतिशब्देनांतकृत्वा दृष्टिफलाकाररूपं
चेतन्यं व्यत्यजेत्तत्र हत्याध्वांतनिवृत्तिश्चेतन्येन च विषयभानमिति वेदांतक्रिया तथा चोक्तमाचार्यवर्यैः उद्धितस्य

ययोः कांत्यायां त्या शशिकिरणासारूप्य सरणिर्विधूतांतर्ध्वान्तावित्सति चकोरी वजगति

॥ ३ ॥ समुन्मीलत्संवित्कमलमफरेन्दैकरसिकं भजे हंसद्वंद्वं किमपि महतां मानसचरं

5
विदाभासो द्वावपि व्याप्नुते घटमुत्तत्राज्ञातंधियां नश्ये धियां नश्ये दाभासेन परिस्फुरेदिति जगती भुवने क्षमायां द्वादो
भेदे जनेपि चेति मेदिनीकरः ॥ ३ ॥ अथानाहतचक्रस्थो भक्तीशं करोति स गुन्मीलदिति तत्किमप्यतिर्वचनीयं
निरूपयामित्यर्थः हंसद्वंद्वं समिथुनं भजे सेवे हंसश्च हंसी च हंसाविति पूर्वमेकशेषं कृत्वा पश्चात्समासोद्भवः पुंसां
स्त्रियेति हंसशब्दोऽयः प्रसिद्धं हंसवैलक्षर्यापेन निरूपयामं वक्तुं हंसद्वंद्वं विशिनष्टिः महतां मानसचरं प्रसिद्धं हि हंसद्व
दं प्रसिद्धमानसे चरसि चरति इदं तु महतां सनकादीनां मानसे चरतीति तथा मानसपारमित्येतावन्त्येव वक्तव्ये महता

॥ सोऽष्टी ॥
॥ १५ ॥

मिति गोचरत्वाभिप्रायेणापुनरपि वैलक्षण्येन निरूपयन्मेव वक्तुं विशिनष्टि. रुक्मिणिरसिकमेकरसिकं संवित्कमलमिव संवि-
त्कमलं समुत्थीलचतसं वित्कमलं चतस्य मकरंद इव प्रसू सुखं तेनैकरसिकं. पुनरपि निरूपयन्मेव वक्तुं विशिनष्टि यदा लापाय-
दाभायरादद्यादश संख्यया गुरिताश्चताविद्याश्चतासां परिणतः. यदा लापस्वाद्यादश विधरूपेणापरिणत इत्यर्थः. पर-
स्य निश्चयसितमेतदिति श्रुतिः. अष्टादश शोभा प्रधानोऽष्टव्यः. गुरा आमंत्रणा इति धातु क्त प्रत्ययांतो गुरिता पर्यायः. सदा
सर्वदा गुरा दोषे स्थिते दोषाङ्गुरा मेवा दत्ते गृह्णाति अखिलं समग्रं. अमलमिति पाठे गुरा विशेषणम्. दोषादिति पंचम्य

॥ यदा लापादद्यादश गुरिता विद्या परिणतिर्यदा दत्ते दोषाङ्गुरा मखिलमग्नः पय इव ॥ ३८ ॥

पादाने अथवा ल्यप्नोपे दोषं क्का गुरा मा दत्त इत्यर्थः. स तेन भक्तस्य गुरा मेव गृह्णाति दोषं तु नैवेति सूचितं. स तु प्रसिद्धमेव
श्रीमद्देवेयदासतिभिन्नं पदं सद्रूपमवाधितम् अतोऽपि प्रसिद्धाद्रसं दं दौर्लक्ष्यम्. गुरा दोषयोर्मध्ये गुरा मंत्रय-
हो दद्यांतः. अज्ञो जलेभ्यः प्रसिद्धं हंसं दं दमित्यध्यायम्. पुराणा न्यायमीमांसा धर्मशास्त्रविमिश्रिताः वेदाः स्था-
नानि विद्यानां धर्मचतुर्दशेति लोकोक्ताश्चतुर्दश आयुर्वेदो धनुर्वेदो गांधर्वशास्त्रकमिति चतुष्टये चेत्यष्टादश विद्याः

३८

॥ रामः ॥
॥ १५ ॥

15
अथोर्ध्वक्रमेणाचतुर्थचक्रस्य मग्निरूपं महादेवं कालशक्तिरूपां भवानीं च स्तोति ॥ तवाधिष्ठान इति ॥ हे जननि तं श्रीरुद्रं तां
प्रसिद्धां समयां कालशक्तिं च ह्रीं मीडं स्तोमि तं कमित्यपेक्षायामाह यदा लोके यस्य श्रीरुद्रस्यालोक्यते लोके शाश्वतनेनेत्या
लोकास्तस्मिन्निनेत्रैर्लोकान्दहति सति दयार्द्रापास्तवदृष्टिः शिशिरमुपचारं रचयति अग्निं विशिनष्टि महति त्रैलोक्य
व्यापिनि क्रोधकलिते क्रोधयुक्ते तच्छब्दोक्तं रुद्रं विशिनष्टि संवर्त्तं करोति संवर्त्तयति संवर्त्तस्तं पुनर्विशिनष्टि तव स्वाधि
ष्ठाने चक्रे हुतवह मधिष्ठाय मग्निरूपमाश्रित्य कृतेत्यर्थः नियतं यमेन स्थितं समयां विशिनष्टि महती महत्वं वास्याः सक

10
तव स्वाधिष्ठाने हुतवह मधिष्ठाय नियतं तमीदेशं वर्त्तं जननि महतीं तां च समयां ॥ यदा
लोके लोकान्दहति महति क्रोधकलिले दयार्द्रा दृष्टिः शिशिरमुपचारं रचयति ॥ ३६

5
लशक्त्युपमर्द्रकत्वात् जननीमिति पाठे प्रसिद्धां जननीं जगत्मातरं तां च इडे इड इति योज्यम् तत्र च संसमीचीनो यः शुभाव
हो विधिर्यस्यास्तामिति व्याख्येयम् अभावहविधिश्च दयार्द्राया दृष्टिरित्यनेनेव दर्शितः ॥ यदा अस्मिन् लोके भवानीं शं
करदृष्टी स्तूयते अस्मिन् यक्षे हे जननि तु हुतवह मग्निरूपां महादेवदृष्टिं तां च महतीं तव दृष्टिमीड इति संबंधः तं कं तां च क
मित्यपेक्षायामाह यदा लोके यस्य दृष्टे रा लोके अवलोकने लोकान्दहति सति तव या दयार्द्रा दृष्टिः शिशिरमुपचारं रच
यति अन्यत्समानम् दृष्टिः स्त्रियां वृद्धौ लोचने दर्शने पिचेति मेदिनि करः ॥ ३६ ॥ अभवत्वारिंशत्छोकटीकामाह अथ

॥ सोऽटी ॥
॥ २० ॥

पंचममणि पूरचक्रस्थंभवानी सहितं श्रीसदाशिवं जगदात्मानं मेघरूपकेन स्तौति ॥ तडित्वंतमिति मणि पूरमेकं श्रेष्ठं शर
रां गृह्णामाश्रयो यस्य तमपि कंजगदात्मानं श्रीमहादेवं निवेदेति शये भज इत्यन्वयः ॥ अपिसमुच्चये सच भिन्नक्रमः कशद्ववा
चं श्रीमहादेवं विशिनष्टि मेघरूपकेणा मेघं मेघसदृशं ॥ अत्र यथाक्षत्रियो यं ब्राह्मण इत्यत्र विनाऽपीव शस्त्रमिवाथं गम्यते इति
च शस्त्रः संबध्यते ब्राह्मण इवेति तथा मेघशब्दे पितृ तत्र न जिवयुक्तमन्यसदृशे तथोत्तरार्थ गतिरिति न्यायेन च शब्दांतो मेघशब्दो
मेघादत्यं मेघसदृशमाहेति मेघसादृश्यं महादेवे लभ्यते ॥ मेघसादृश्यार्थं महादेवं विशिनष्टि तम इति तम इव श्यामस्तमः श्याम
स्तं ॥ अत्र मूर्तिभेदेन महादेवं शक्त्या सकलसृष्ट्यादिसामर्थ्यरूपया पार्वत्या तडित्वंतं तिमिरस्य परिपथिविरोधिस्फुरणां यस्या

तवाधारे मूले सहस्रमयया लास्य परया भवात्मानं वन्दे नवरसमहातां डवनटं ॥ उभाभ्यां मे
ताभ्यामुभयविधिमुद्दिश्य दयया समाधाभ्यां जज्ञेन कजननी मञ्जगादिदं ॥ ४० ॥ ॐ ॥

स्तया स्तेनस्थिरविघ्नत्वेनालौकिकमेघतादर्शिता ॥ पुनर्विशिनष्टि नानाऽनेकमाकरागिरत्नानि ये भुजानि च तान्याभरणानि
नानारत्नाभरणानि परिगोष्ठं इधुवीवनानारत्नाभरणा परिगोष्ठं इधुविस्फुरंति ॥ नानारत्नाभरणा परिगोष्ठं इधुनू विपत्तिं
स्तम् परिगोष्ठं शब्दो विस्तीर्णा पर्यायः ॥ स्तेनेने इधुर्वा इत्येनाप्युत मेघतादर्शिता ॥ तापहारित्वेनापि मेघसादृश्ये पुनर्विशि
नष्टि हरेति ॥ हरति चोरयत्यानंदादिस्वरूपं सर्वस्येति हरोऽवोधः ॥ समिहिर इव सर्वोपतापकत्वात् ॥ तेन तत्र त्रिभुवनं वर्धनं ज्ञाना
मृतमव्यासि चंतमित्यर्थः ॥ कामक्रोधादिद्वाराऽज्ञानस्यैव सर्वोपतापकत्वं ॥ सकलश्रुतिस्मृतीहासपुराणाप्रसिद्धमेव ॥ कोष्
प्रणि समीरात्मयमदक्षेय भास्कर इति मेदिनीकरः ॥ तडित्वंतं शक्त्या तिमिरपरिपथिस्फुरणाया तमः श्यामं मेघं जननि परि

॥ रामः ॥
॥ २० ॥

15
 राद्वेन्द्रधनुषं स्फुरन्तानारत्नाभरणामणिपूरैकशरणिं निषेवेवर्धतं हरमिहिरतप्रं निभुवनं इति क्वचित्पाठो यदा तदाऽयं
 श्लोको भवानी परत्वेन व्याख्येयः तथा हि हे जननि तव देहं निषेवे इति देहपदमव्याहृत्यान्वयः देहं विशिनष्टि मेघं पूर्ववद्वा
 ख्येयम् स्वरूपचित्पातडित्वं तं परिगाद्वेन्द्रधनुषी इन्द्रस्य धनुः सदृशो भुवो यस्मिंस्तं विभज्यत्वा उभयोः सादृश्यं स्फुरंति
 नानारत्नघटितानि आभरणानि यस्मिन् स चासौ मणिपूरैकशरणाश्च तं अन्यत्सर्वसमानम् ॥ ४० ॥ अथ वृक्षचक्रस्थं पा
 10
 र्वती सहितं श्रीमहादेवं स्तोति वाधार इति हे जननि भवात्मानं भवदेहं लास्य परया समयया कालशक्त्या सह बंदे लास्य मन्त्रज
 गन्निर्वाणामेव यद्वा लास्य परया समयया शुभावहविधिमुक्तया त्वयेति संबंधनीयम् नवरसाय त्रतश्च तन्महातांडवं तन्नर

तडित्वं तं शक्त्यातिमिरपरिपंथि स्फुरणाया स्फुरन्तानारत्नाभरणा परिगाद्वेन्द्रधनुषं ॥ ४० ॥

इव तं महातांडवं प्रत्नांडादि निर्माणमेव प्रत्नांडनिर्माणस्य शृंगारादिनवरसयुक्तत्वयुक्तमेव नटो नाद्यं च कथयति उ
 भाभ्यां भवानी शंकराभ्यां बुद्धौ संनिधाप्याह सत्ताभ्यामिदं जगज्जज्ञे जातम् जनकजननी मन्माता पितृमत्परमकारुणिकत्वे
 न देवौ विशिनष्टि उभयमिदं स्याद्वरजंगमरूपं चेतना चेतनरूपं वा कार्यकारणरूपं वा स्थूलसूक्ष्मरूपं वा जगदुद्दिश्य ह
 5
 तायादया तयोपलक्षिताभ्यां उभयविधिमिति याठे उभयस्य विधिर्विधानं तं पुनर्विशिनष्टि सनाथाभ्यां नाथनाथ्या
 श्वो प्रतापैश्वर्याशीः पुनर्नृभाभ्यामिति तव क्तव्यमेताभ्यामिति चेत् न द्वित्वप्रकरणात् यथा द्वाभ्यामागतं व्यं द्वाभ्यादा
 तव्यमिति प्रसं ॥ ४१ ॥ वेदांतवेद्यं यद्रूपं देव्यास्तर्काद्यगोचरः तत्तुत्वाथामलां मूर्तिं भवात्पाः स्तोति शंकरः सर्वतावज्जवा

सो. टी. ॥
॥ २१ ॥

न्याः स्वरूपं सुत्वाधुना पापादतलमस्तकं देहं लोभ्यन्नादौ किरीटं लोति गतेरिति हे हिमगिरिसुते ते किरीटकः कीर्तयतु वर्णा
यितु निरुपमत्वात् तथापि तमीडे इत्यन्वयः किरीटं विशिष्टं नष्टि गगनमष्टि गगनमणिभिः सांडं यथा स्यात् तथा घटितं नि
विडं रचितमित्यर्थः गगने मराय इव गगनमरायः सूर्यादयस्तेः मारिणो क्यत्वं मारिणो रूपतां गतेः प्राप्तेः हिमसौवर्गां तका
मित्यपेक्षायामाह यस्य किरीटस्य छाया या कान्तोः स्फुरतो न शबला कर्पु राचंद्रकलिका चंद्रस्य षोडशो भागोऽष्टराणां

तव श्याममेघं कमपि मणिपूरे कशराणां निषेवेवर्धतं हरमिहिरतन्नं त्रिभुवनं ॥ ४१ ॥
इति श्री आनंदलहरी समाप्ता ॥ ॐ नमो गुरुपादुकाभ्यां ॥ गते मारिणो क्यत्वं गगराम
णिभिः सांडं घटितं किरीटं हे मन्ते हिमगिरिसुते कीर्तयतियः ॥ तमीडे पद्माया स्फुरणा शबलं च
इशकलं धनुसो नासीरं किमिदमिति वध्ना निधिघराणां १

मिति धीघराणां बुद्धि वध्नाति जनयति इति शब्दोक्तां धीघराणां माह इदं सो नासीरमेन्द्रधनुः किमिति इत्याकलालतिका
यच्छाया छुरित शबलं चंद्रशकलमिति पाठे यस्य छाया छुरितं संपृक्तं चतच्छबलं न च चंद्रशकलं चंद्रखराडं मणिः स्त्री
पुंसयो रश्मजातो मुक्तादिकेपि चेति मेदिनीकारः मंडनं चाथ मुकुटं किरीटं पुनः पुंसकमित्यमरः ॥ ४२ ॥ ७ ७

॥ रामः ॥
॥ २१ ॥

15
केशपाशंस्तौति धनोत्थिति हे शिवे तव चिकुरनिकुरं वं नोस्माकंध्यांतमंधतमसमज्ञानमित्यर्थः धनोत्तु कं पयतनाशयत्वि
त्यर्थः प्रार्थने चार्थलोऽलुलितं स दृशीकृतं दलितं विकसितमिंदीवरवनं येन तत्स्निग्धं च श्यामं चेति तथाः यदा घन
वस्त्रिग्धं च तत् श्यामं चेति तथा तत्रोत्प्रेक्षते यदीति यदीयं यत्संबन्धित्यदादीनि चेति हस्तसंज्ञा हस्तद्वय इति च कस्येत्यादे

10
धनोत्तु ध्यांतं न सुलित दलिते न्दीवरवनं घनं स्निग्धं श्यामं चिकुरनिकुरं वं तव शिवे
यदीयं सौरभ्यं सहजमुपलब्धं सुमनसो वसन्त्यस्मिन्मन्येवलमथ नवादी विटपिनां
॥ २ ॥ वहन्ती सिद्धं प्रवलकवरीभारतिमिरत्विषां हृदेर्वन्दीकृतमिव नवीनार्ककिर

5
शेयदीयमिति रूपसिद्धिः सुरभिरागोभावः सौरभ्यं सहजं स्वाभाविकमुपलब्धं प्राप्नुंवलमथ नवादी विटपिनामिंदोपव
नशाखिनां सुमनसपुष्पाणि वसन्त्यस्मिंश्चिकुरनिकुरं वे मन्ये अहमेव तर्कयामित्यर्थः स्तेनस्त्वं भूतभवानी केशपा
शध्यानं मोहं निवर्तयतीति सूचितम् ॥ ४३ ॥ अथ सीमंतवर्णानि माह वहन्तीति हे जननि तव सीमंत सरणिः सीमंतस

सौ. टी. ॥
॥ २२ ॥

रगिरिवसीमंतसरणिः नोस्माकंक्षेमं कल्याणांतनोनु. सीमंतसरणिंविशिनष्टिवदनस्यसौन्दर्याणांलहरीपरंप
रातस्याः परिवहनं परीवाहस्तस्यस्रोतः सरगिरिवनिर्हरपद्मतिरिव. उपसर्गस्यद्यत्पमनुष्येवहुलमिति सूत्रेणाप
रिशहस्यदीर्घता पुनर्विशिनष्टिसिंहरं वहंती धारयंती कवरी भारश्च कवरी भारः कवरी भारस्तिमिरमिव कवरी भार
तिमिरंतस्य मया लानां त्वियां हं दैः समूहैर्वन्दीकृतं नवीनार्कफिरगामिव प्रातः कालीनसूर्यफिरगामिव कवरी केश
वाशः. अवन्दीवंदीकृतो वन्दीकृतस्तम् ॥ ४४ ॥ अथ भवान्पावदनं वर्णयति अरालैरित्यतः दोर्नित्यसंबन्धः. यत्र तत्प
दमध्याहृत्य योज्यं हे जननि तव तद्वक्त्रं पंकेरुहरुचिं परिहसति सजातीयेन परिहरस्यनेन चात्रोभयोः सजात्यंततस
तनोनुक्षेमस्तव वदनस्य सौन्दर्यलहरी परीवाहस्तोतः सरगिरिवसीमन्तसरणिः ॥ ३ ॥ अवा
लैः स्वाभाव्यादलिकुलः भुसुभीभिरलकैः परीतं ते वक्त्रं परिहसति पंकेरुहरुचिं ॥ ४५ ॥
मादनपंकेरुहसादृश्यं लक्ष्यते. वक्त्रं विशिनष्टि स्वाभाव्यात्स्वभावादरालैः कुठिलैरलकैः चूर्णाकृतलेः परीतं व्याप्तं अ
लीनां भ्रमराणां कलभकाः शालकाः तद्वद्दुर्येषांतैः. वक्त्रं पुनर्विशिनष्टि यस्मिन् वक्त्रे दरस्मरे लिङ् ईषद्वसनेतर ईष
स्मयति इति दरस्मेरं स्मरं मध्नातीति स्मरमथ नो महादेवस्तस्य चक्षुर्मधुलिह इवेति स्मरमथ न चक्षुर्मधुलिहो माघं
तिहृष्यंति. निमित्तसप्तमीयं. यन्निमित्तस्मरमथ न चक्षुर्मधुलिहो हृष्यंतीत्यर्थः. शोभनो गंधोऽस्य तस्मात्तस्मात् गंधिनस्
मिन् दादा पुक्तपुंस्कं पुंवधेति पक्षे पुंवज्ञावात्. तन्नादराव्ययं मनागर्थ इति मेदिनीकरः ॥ ४५ ॥
यस्मिन् दशनरुचिकं जल्करुचिरैः सुगंधौ माघंति स्मरमथ न चक्षुर्मधुलिहः ४

॥ रामः ॥
॥ २२ ॥

८

अथललाटंस्तोति ॥ ललाटमिति ॥ हेजुननीतवविमलंनिर्मलंललाटमाभाति ॥ तन्मुकुटेशशिरखंडं
मुकुटशशिरखंडं तस्यद्वितीयंशकलं संकलस्वरूपंमन्येतकंयामि ॥ ललाटंविशिनष्टि ॥ लवणातिस्त्रि
हिद्विघतेयस्यतत्त्ववर्णः भर्षाभादिभ्योऽचलवणास्यभावोलावर्णंललाटशोभाद्युतिर्द्विप्रियस्त्रिस्त
म् ॥ शशिवर्णोदयमुत्प्रेक्ष्यते विपर्ययसंन्यासोवैद्यरित्यद्यनातस्मादेतोरुभयमपिसंभूयपर
स्यसंप्राप्यराकाहिमकरः पौराणमासीचंद्रः परिणामिति ॥ मृदूद्यद्वदसामानाधिकरणम्

ललाटंलावर्णंद्युतिविमलमाभातितवयद्वितीयंतन्मन्येमुकुटशशिरखंडस्यश
कलं विपर्ययसंन्यासादुभयमपिसंभूयनीमितं सुधालेपस्फूर्तिः परिणामतिराक
हिमकरः ५

खण्डयमिलनेनचंद्ररूपपरिणामेयोगदर्शनंस्पात्तन्निवारणार्थं हिमकरंविशिनष्टि मिलित
रूपरूपतांप्राप्त्यर्थः ॥ तत्रहेनुमारु ॥ सुधालेपेनस्फूर्तिः सेवनंयस्यतत् उभयमपिसंभूयवमि
थइतिपाठेस्यद्वयार्थः सुधालेपस्फूर्तिरितिपाठे सुधालेपेस्फूर्तिरेकत्वज्ञानंयस्मिन् ॥ राका
हिमकरइतिव्याख्येयं ॥ भूः प्राप्तार्थेत्रिलवणांदशत्विषोऽस्त्रियामितिमेदिनीकरः ॥ ४६ ॥

॥ सो. दी. ॥
॥ १३ ॥

अथक्रमं प्रभुवैवर्णयति ॥ भुवाविति ॥ हे भुवनभयभंगव्यसनिनि ॥ भुवने सर्वनिमित्तं भयं भुवन
भयन्तस्य भंगो व्यसनमभ्यासस्तद्विद्यते यस्य स्तत्तवो धनं तथा ॥ अत्र कर्मधारयपूर्वक इत्युच्यते ॥
न्ययोगाभिप्रायेण किंचित् भुवे कृष्टित्वदी भुवो इदं जगत्प्रसिद्धं इति पतेः धनुर्मन्येत कर्तव्यमि. मधु
कररुचिभ्यान्नेत्राभ्यां धृतगुणधृतन्ये भुवोर्धनुरूपता साधयितुं धनुर्विशिनष्टि ॥ इति पते कामस्य सव्या

भवो भुवे किंचिद्भुवनभयभंगव्यसनिनि त्वदीयं नेत्राभ्यां मधुकररुचिभ्यां धृतगु
णो धनुर्मन्येत सव्येतरकरगृहीतं इति पतेः प्रकोष्ठे सुष्ठौ च स्थगयति निगूढांतर
मिमे ६

दक्षिणादितरोयः करत्वेन गृहीतः ॥ यथा काष्ठे प्रवेष्टेण सव्ये तरो वामः ॥ प्रकोष्ठे मणिबंधे सुष्ठौ
वस्थयन्त्याद्यादयति सति गूढांतरं संभृतमभ्यं ॥ मन्थइति कृत्वा प्रतिरूपको निपातस्तर्कयामि त्व
र्थे भन्तारमवकाशावधिपरिधानान्तर्विभेदनादर्थे ॥ द्विशती यविनावहिरवसरमभ्यात्मसदृशे

चित्तेर्मेदिनीकाः ॥ ७ ॥

15
अधुना हो एव प्रकारत्वेन गडुपकार्यानेत्रत्रयं वर्णयति ॥ अहुरिति ॥ हे भवानी तव समं दक्षिणं नय
नमरुः सूते ॥ यहा ॥ अकारप्रक्षेपेण समं दक्षिणं तव हेतुरर्कात्मकतया सूर्यरूपतया ॥ वामं चन्द्ररूपं त्रि
यामां चण्डितत्रहेतुः रजनीनायकतया चन्द्ररूपत्वेनेत्यर्थः ॥ तृतीयातेन वदष्टिः संभ्या समाधत्ते सृजती
त्यर्थः ॥ इदं षडलितं चतुर्दशमां बुजं चतस्येव रुचि र्यस्याः ॥ इति तृतीयाग्निदृष्टिर्विशेष्या ॥ अन्तरे मध्ये च
रतीत्यत्र चरितां चोदृष्टिः इति षडत्यतस्तद्विज्ञाणविति डीपः समं दक्षिणं वामयो रिति कोषात् ४८

अहः सूते समं तव नयनमर्कात्मकतया त्रियामां वामं ते सृजति रजनीनायकत
या तृतीयाते दृष्टिर्दक्षिणं दलितहेमा मुज रुचिः समाधत्ते संभ्यां दिवसनिशयो
रंतरचरीं ७

5 एवत्रयनत्रयचि वर्णयतीति तस्यापाररूपं संतत्रगरीरूपकवर्णयति ॥ विथालेति ॥ हे जननि तव ते दृ
ष्टिः कयावलोकनं वदुनगरविस्तारविजया वदुनगरविस्तारसदृशीत्यर्थः ॥ अवंशं के ॥ विपूर्वकोजिर
त्रसादृश्यलक्षकवदुनगरदृश्ये विस्तारहेतुं वदं दृष्टिं विशिनष्टि ॥ तत्र तत्र गरीनामभि व्यवहारां व्यवहारस्त
द्योग्या ॥ तत्र प्रथमतो र्थतश्च श्रीरामचन्द्रनगरि सादृश्यं जुवन्दृष्टिं विशिनष्टि ॥ कः १ ॥ र्धावलम्बयमिव शोभा

॥ सौ टी ॥
॥ २४ ॥

केतुभूतायेषान्तेकुवलयाराजानस्तैरयोध्यायोऽमुमशक्याविशालाविस्तीर्णाकल्याणगुणविशि
ष्टाः सुदृढचिराभिः समनगरी सातवदृष्टिस्तत्सदृशीत्यर्थः ॥ सादृश्यं च समानधर्माक्रान्तया दृष्टि
पक्षे विशालत्वादयोधर्माः संत्येवः कुवलयैरिन्दीवैरयोध्यामभिभाष्यासदृशीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ विशा
लेत्येवमादयो नगरीभेदाः ॥ मधुरासादृश्यमाह ॥ किमपि निरूपयं मधुमधुत्वमाह्लादकरतिभा

विशालाकल्याणी सुदृढचिरयोध्याकुवलयैः कृपापागवारा किमपि म
धुराभोगलतिका श्रवन्ती दृष्टिस्तेव नगरविस्तारविजया क्ववंतंतन्ना
मव्यवहरा योग्याविजयते ८

दत्त इति मधुराः पारम्परातीं भवाः सर्वास्तीरं विद्यते यस्य स पाणवारः कृपापागवो विष्णुः स विद्यते य
त्र सामधुरास्वभूताया मधुरासाते दृष्टिस्तत्सदृशी ॥ कृपायाधोरोपरं पायत्र साममानशक्यामत्वमे
वमादृश्यमत्रः भोगलतिकाभोगः सर्वसुखनस्पलतिकेवाश्रयकृपाभोगवितत्तादृश्यं दृष्टावपि ॥
भवति रसति भक्तिमार्गमत्यवन्ती नगरी भवानी दृष्टिरपि तत्साम्यम् ॥ यद्वा ॥ दृष्टिन्नेत्रमतयाममेव

२४

ललाटमध्यस्थमग्निनेत्रं स्वभावतो हारामेवोत्पद्यमानो वर्णयति ॥ कवीनामिति ॥ हे जननी तवालि
कनय नललाटस्थमग्निनेत्रं सिद्धिदितिवितर्के किमसूया संसर्गादितो हारामात्कृतं जातम् ॥ असूयाशब्दोत्रा
क्षान्तिपारः ॥ असूया हेतुमाह ॥ कथंति ॥ शृंगाणदितवरसास्वादेन रत्नौ चंचलौ कर्णयुगलममुंचताव
त्यजंतौ ॥ कदाश्च व्याक्षेपं भ्रमरकलभौ इव कदाश्च व्याक्षेपं भ्रमरकलभौ ॥ कर्णयुगलं विशिनष्टि ॥
कवीनां व्यासादीनां संदर्भावाक्यगुणनास्ते स्तवका इव तेषां मकरंदः श्रावणजन्यं सुखं तस्मिन्नेकर

कवीनां संदर्भस्तवकमकरंदेकरसिकं कदाश्च व्याक्षेपं भ्रमरकलभौ कर्ण
युगलं ॥ अमुंचंतौ दृष्ट्वा तवनवरसास्वा इतरला वसूया संसर्गादलिकनय
नं किंचिदरुणं ५

सिकं सास्वादपरं ॥ अयमभिप्रायः ॥ सूर्यचंद्रनेत्रेतिरत्नं कविसंदर्भं श्रावणजन्यसुखलोलुपे कर्ण
युगलं सेवमाने परमसुखमनुभवतो ममत्वं तालवर्त्तिनो दीर्घायिक हारामिति ॥ किंचिदरुणमिति पा
ठसूया संसर्गादिचेति शब्दो व्याख्यार्यः ॥ ५० ॥ इदानीं श्रीभगवानीदृशि शृंगाणदितवरसा विद्यतया लो
नि शिव इति ॥ हे जननी तव दृशि विजयन इति क्रियापदमभ्याहृत्य योज्यम् ॥ विजयमेवाह ॥ युगपत्

॥ सौ. री. ॥
॥ २५ ॥

समस्त रसाविश्रुतया शिवे भृंगारार्द्रा सेनयुक्ता ॥ तदिता मुखे शिवे तामुखे कुत्सनं वी भक्तान्तरं
कर्त्तव्यं यस्याः स्यः ॥ अत्र शिव तदिता पदाभ्यां श्री महादेवे कल्याणरूपे भृंगारसोदयस्तदिता
पुरुषे भनंगरूपे च वी भक्तोदय उचित एवेति सूचितम् ॥ अत्र शिव इत्येवमादौ च सप्तमी विष
योगंगायं सपत्नीत्वात्सरोवेति रसाविकारः ॥ गिरिश चरिते गिरौ पर्वतेशे ते शक्ति गिरिशस्तस्य

शिवे भृंगारार्द्रा तदिता मुखे कुत्सनपरा सरोषा गंगायं गिरिश चरिते विस्म
यवती हरा हिमोभीता सरसिरुह सोभाग्यजयिनी सखी पुष्पे राने म
यि भवतुष्टिः सकरुणा १०

चरितेश्चानवासादौ मंगलरूपस्याप्यमंगल व्यवहार इत्यर्थः ॥ विस्मयवतीत्युत्तरसः
हरेये भह्यो भूषणरूपास्तेभ्योभीतेति भयानकोरसः ॥ सरसिरुहस्य सोभाग्यं सौन्दर्यं तस्य
जयो विद्यते यस्याः सा तथेति वीररसः ॥ अत्र तत्पुरुष पूर्वक इत्यन्तयोर्नित्ययोगाभिप्रायेणः
ततश्च सदाविकसितयेन सदानन्दवता सूचिताः सखी पुष्पे रानेति हास्यरसः मयीति लोता श्री शं

॥ २५ ॥
कारस्तिस्रसकुरुतेति कुरुतेति रसः ॥ २५ ॥

15
अथ भवान्मांसूर्यचन्द्ररूपेनेत्रे स्मरसारत्वेनोत्प्रेक्ष्यमाणो वर्णयति ॥ गत इति ॥ हे गोत्राधारपतिकु
लोत्रसंकलिकेतवे मेनेत्रे भाकर्णाकृष्टस्मरशरविलासं ॥ आकर्णाभाकृष्टो स्मरशरौ नयोर्विला
सं शोभां कलयतो धारयः उत्तमः कर्णाभूषणं तद्रूपा कलिका ॥ स्मरशादृशार्थं नेत्रे विशिनष्टि
कर्णाभ्यां कर्णसमीपं गते प्राप्ते गतुं यथा तथा पश्माणि लोमानि दधती धारयति यदा

10
गते कर्णाभ्यां गरुड इव पश्माणि दधती पुरां भेत्तु भिन्नप्रशमरसविज्ञावराफ
ले इमेनेत्रे गोत्राधारपतिकुलोत्रसंकलिकेतवा कर्णाकृष्टस्मरशरविला
संकलयत ११

5
गतुं यथा तथा इति ॥ पुरां हेनमुर्वारं नतलोहमयं नगराकारं दैत्यविमानमुच्यते ॥ तथा दैत्या अपि
ततश्च पुरां भेत्तु भेदकस्य श्रीमहादेवस्य प्रशमरसविज्ञावरापरे विषयो रासी न पूर्विकामनसः स्वा
त्मपराणां समस्तं निरसुतपरे ॥ पुरांमित्यत्र कतृकर्मणो ॥ कर्तृति कर्मणि षष्ठी ॥ भेत्तुमित्यत्र कर्त
रि ॥ भीनतीति भेत्तानस्य भेत्तुः ॥ पश्मसूत्रादिसूत्रांशे किञ्च लोमनीति मेदिनीकरः ॥ ५२ ॥

॥ सो. टी. ॥
॥ २५ ॥

पुनरपि प्रकारान्तरेणानेव त्रयं स्तोति ॥ विभक्तेति ॥ हे ईशान दयिते ॥ इष्टे ब्राह्मणमारभ्य पिपीलिका प
र्यन्त जीवजातं इतीशानो महादेवस्तस्य दयित तस्याः संबोधनं तथा ॥ यद्वा ॥ ईशानो दयितो यस्य स्तत्सं
बोधनं तथेति बहुव्रीहिः ॥ त्वन्नेत्रत्रयं बुद्धौ संनिधा प्याहे इमिति ॥ गुणानां त्रयं विभ्रदिव ॥ गुणैः सा दृश्यं
वक्तुं नेत्रत्रयं विशिनष्टि विभक्तेति ॥ त्रयाणां वर्णानां समाहारस्त्रिवर्णं त्रिवर्णं मेव त्रैवर्ण्यं ॥ स्वार्थेण
त्र ॥ विभक्तं त्रैवर्ण्यं यस्मिंस्तत् ॥ वर्णशब्देन रूपवाची ॥ ननु सूर्याग्निनेत्रे लोहिते चंद्रनेत्रे तु शुक्ले
विभक्तं त्रैवर्ण्यं व्यतिकरितं नीलांजनतया विभाति त्वन्नेत्रत्रितयमिदं मीशान दयिते
पुनः स्रष्टुं देवान्द्रुहिण हरि रुद्रानुपरान्तरजससत्त्वं विभ्रतम इति गुणानां त्रयमिदं १२
वेति ॥ कृतो नीलं रूपमनभाह ॥ व्यतिकरः संपर्कः संजातो यस्मिंस्तद्व्यतिकरितं लीलया दत्तमंजनं
लीलांजनं यस्मिंस्तत्तथा तस्य भावस्तत्तथा ॥ व्यतिकरितं नीलांजनतयेति पाठे ॥ नीलचतुर्दंज
नं चेति समासः ॥ नवनीलपदवैयर्थ्यं व्यावर्तभावादिति वाच्यम् ॥ भंज्यतेनेनेत्यंजनमिति व्यु
त्पन्नानीलस्यापि प्रतीतिः गुणत्रयमेवाह ॥ रजेति ॥ सांख्यशास्त्रे प्रसिद्धा बुद्धौ सन्निध्याह ॥ द्विती
मिदमिति ॥ किमर्थं गुणत्रयविभागा मित्यपेक्षायामाह ॥ पूर्वमेकवारं स्रष्टुं देवान्द्रुहिणा दयो देवा
स्तैवोपरतव्यापाणस्तान्द्रुष्ट्वा पुनरन्या स्रष्टुमित्यर्थः ॥ विभ्रतम इति पाठे ॥ गुणप्रदर्शनार्थ इति श

शमः
२५

पाठे गुणप्रदर्शनार्थे इति शब्दः ॥ इतिहास इति इति नित्यत्र द्वन्द्वेपीति हस्तिदेशाक्युपोक्तये इतिहास
 पदप्रत्यययोगोभ्यर्हितं पूर्वमित्यभ्यर्हितार्थाभिप्रायेण ॥ वर्णो द्विजादौ भुक्तादियशोगुणकथासु
 च ॥ सुतौ नानास्त्रियां भेदरूपाश्च विशेषण इति मेदिनी करः ॥ ५३ ॥ यमपावनत्वेन जगत्प्रसिद्ध वेणी
 रूपकेननेत्रयं वर्णयति ॥ पवित्रीति ॥ हे पशुपति परार्थीन हृदये परार्थीनं पतन्त्रं पशुपतिना परार्थी
 न हृदये यस्मात्तत्सं बोधनं तथा ॥ हे अनघेन विद्यते घं पापं यस्याः स्मरणादिना सानघातत्सं बोधनं
 पवित्रिकर्तुं नः पशुपति परार्थीन हृदये दयामित्रैर्नेत्रैररुणाधवल्लभ्या मरुविभिः तदः शो
 णोगंगातपननयेति कुवमुं त्रयारागतीर्था नामुपनयसि संभेदपदये ॥ ५३ ॥
 तथा ॥ हे अनघेन विद्यतेः घं पापं यस्याः स्मरणादिना सानघातत्सं बोधनं तथा ॥ नोस्मान्पवित्री क
 र्तुं नेत्रैस्त्रयारागतीर्था नामं संभेदनसंगमुपनयति प्रापयसि कुवंशं के ॥ अतिभक्तिश्चा बुद्धौ सन्निधा
 प्याह ॥ अमुमिति ॥ कानितीर्था नीत्येवायमाह ॥ नर इत्यादि ॥ न शब्देनात्र नदीलक्ष्यते सा च स
 रस्वती ॥ अतएव शोणशब्देन परिचायकः सरस्वत्याः सरस्वती रजोरूपा तमोरूपा कलिंदजेति पु
 रणोरजोरूपसत्त्ववर्णात् रजश्च लोहितमिति सांख्ये प्रसिद्धमेव ॥ अन्वयात्पुनरुपयति च लक्षणा
 बीजं वेणीसादृश्यार्थं नेत्राणि विशिनष्टि ॥ अहणेति ॥ स्पष्टं दयामित्रं ये घातेः दयामित्रत्वं च

॥ सौ. टी. ॥
॥ ३ ॥

तीर्थेषु योज्यम् ॥ परमोपकारकत्वात्तीर्थानां ॥ अहणादिकत्वात्तस्य मेव वेणुपाम् ॥ अथवा शो
णोत्तमेव ॥ तथा च सत्यभूतोपमा ॥ पशुपतिपराधनरुदये अनघे इति च पदद्वयेन परमपतिवताया
पावणाश्च भवानानेत्राणां तीर्थरूपताभुक्तेवेति ध्वन्यते ॥ ५४ ॥ पुनरपि प्रकारान्तरेणानेत्रे वर्णय
ति ॥ तवेति ॥ महादेव प्रार्थयन्त पश्चान्ती पारमपित्यक्तवत्पतोऽपणीतत्तं बोधनं तथा भक्षिप
रुग्णोऽसंयोगघटिकाक्रियानिमेषः ॥ न विद्यते निमेषो यास्तान्ना भनिमेषाः संफुरिकास्तोयेति ली
तवापरो करो जपनयनपैश्वर्यकिता निलीयन्ते तोयेनियतमनिमेषाः सफुरिकाः
इयं च श्रीर्वददुष्टकपाटं कुवलयं जहाति प्रसूयेति शिचविद्युत्प्रविशति ॥ ५४ ॥
यने इति नियतं निश्चितम् ॥ न तत्र हेतुः ॥ हेतुर्गोतवकरो जपत इति करो जपेते च तेन यने चेति थातयो
ः पैश्वर्यं पादोषा विस्फुरणानेन च कीताभीताः तवकर्णयो रपि जयेरित्यनेनाच्युतयः ॥ हलदंता
सप्तम्याः संज्ञायामिति सप्तम्याभलुक् ॥ अयमर्थः ॥ भनिवात्वादीकादकत्वाच्च सफुरिभवानी
नेत्राणां परस्परं सादृश्यसदृशीणां च सफुरिकाणां सद्द्रव्यं च शत्रुभावश्च भवानीनेत्रयोः
कर्णजपत्वं दृष्टानिलीयन्त इत्युत्प्रेक्षोदासनेत्रविल्लागे वर्णयत इति ॥ तथा इयं श्रीः कुवलयशोभा
प्रसूयेति प्रातः काले वदं दृष्टुं कपाटं यत्किञ्चन ॥ पुच्छः संकोचवाची दृष्टानां पुच्छकपा

॥ रामः ॥
॥ ३ ॥

मिव दृष्टुं कपाटं दृष्टुं कपाटं यस्यां गक्रिया यामिति तथेति वा ॥ निश्चिच विषय्यो ह्यत्र
कपालसिन्धुर्थात् ॥ कुवलयस्य दिवान तथा शोभा मुद्रितत्वात् ॥ रात्रौ शोभा विक्षितत्वात् तस्य उन्मेष्यते
कविर्भवानीनेत्रभीता कुवलयलक्ष्मीर्दिवोकपाटं दत्वा पलायते रात्रौ चागम्य प्रविशतीति ॥ ५५ ॥
पुनरपि नेत्राणुत्प्रेक्षारोगवर्णयति ॥ निमेषोन्मेषाभ्यामिति ॥ उन्मेषोक्षिपस्मविभागजनिका क्रिया मूर्त्ता
या हेतौ ॥ तगती वै लोकां चतुर्मुखरूपधारी ॥ श्रीविष्णुर्यदा निद्राति तदा वै लोक्यन्नरपति ॥ यदा च जागर्तत
निमेषोन्मेषाभ्यां प्रलयमुदयं याति जगती तवेत्याहुस्मन्तो धारिणि धारणमन्तये
त्वं दुन्मेषाज्जातं जगदिदं मशोऽयं प्रलयतः परित्रातुं शंके परिरुत निमेषास्तव दृशः

१५

तदा तव जगद्वेतीति मन्तः श्रीव्यासादय आहुरित्यर्थः ॥ भवानी च विष्णुरिति पूर्वमेव वदित्वा प्रतिनाथु
नावदामः शंकेतुं कथामि ॥ परिरुतो निमेषो याभिस्ताः स्पष्टमन्तः ॥ ५६ ॥ अतः परं रूपादृष्टि म्प्राथ
यमानो भवानी स्तोति ॥ दृष्टेति ॥ हे शिवे कल्याणरूपे रूपया दृशा रूपोपलक्षितया दृष्ट्यावलोकनेन हृदी
यां समपि मां स्वपय विषयं कर्तुं त्वर्थः ॥ दृशं विशिनष्टि शधीयस्या भति शयेन दीर्घा शधीयसीतया सार्व

॥ सो दी ॥
॥ २८ ॥

रिक्तेत्यर्थः ॥ दवीयस्तमपि देशव्यवधाना पक्षे वा कालव्यवधानाक्षेपं वा चानाव्यधानापेक्षं वा ॥ अत्र ता
नव्यवधापेक्षं दवीयत्वं ॥ तथा दवीयां समन्तेन हान्न हनु संधानरहित इत्यर्थः ॥ अत एव च दीनं दुःखितं
ननु मत्तृपादशायां तव किं स्यादत आह ॥ अनेन रूपवलोकेनाहं धन्यः कृतार्थ इति शेषः ॥ नन्य
मस्मिन् रूपवलोके कुर्वितुं क्षतिरपि संभाविता स्यादत आह ॥ न चेति ॥ इयता कृपावलोकनमात्रेण कृ
पावलोकनकर्तुं हि प्रपत्मानं तं क्षतिः संभावितं तव तु कृपादृक्या तमात्रेणैव प्रहृष्टार्थमिदं न त

दृशा द्राघीय स्याददलितनीलोत्पलरुचा दवीयां संदीनं स्तप्रयकृपयामास
पिशिवे अनेनाहं धन्यो भवति न च ते हानिरियता वने वा हर्म्ये वा समकरति

पातो हि मकरः १६

दुर्धयत्वापेक्षेति हानि संभावनापि नास्तीति भावः ॥ एतन्तु तव स्वभावाविक न्नन्वोपाधिकमित्यत्र
दृष्टान्तमाह ॥ वन इति ॥ समः सति नाम भूयः कृपाणां निपातो यस्य सः वने अमृतकरं सेकेनौषधि
जीवने वक्षति न हर्म्ये धनिनांगे हेला भो नास्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥ अथ कर्णद्वयाग्रभागद्वयं कामधनु रूप
केवर्णमिति ॥ अगलमिति ॥ नगच्छन्तीत्यगाः पर्वतास्तेषां यजन्तो मूर्ध्नि मिषक्ते हि मवांस्तस्य कल्पेनेत

॥ तमः ॥
॥ २९ ॥

वपालीयुगलंपाल्योः कर्णाश्चिभागयोर्द्वयं केषांश्चृणांकुसुमशरकोदराडकुतुकंकामधनुश्चमत्कारं
नाधतेन करोति ॥ पालीयुगलंविशिनष्टि ॥ तत्रपालीयुगलेश्रवणांयथाश्वश्रवणपथस्तमुह्यंघ्यानि
कस्यविलसन्तशोभमाना ॥ अयांगव्यासंगः कदाक्षसंसर्गः शरसंधानधिषणांशरसंधानविषयां बुद्धिं
दिशति ददाति ॥ इष्टभ्य इत्यर्थः ॥ तिरश्चिनोवक्रगमितेन ॥ पालिकर्णातलाये श्रोत्रं कौबंधुप्रवेशयो
रिति मेदिनीकारः ॥ ५८ ॥ अथमुत्प्रेक्षमारोणवर्णयति ॥ स्फुरति ॥ हेनननीतवेदंमुखनन्मान्मथरथंम
अरालंतेपालीयुगलमगरान्यतनयेनकेषांमाधतेकुसुमशरकोदराडकुतुकं
तिरश्चिनोयत्रश्रवणपथमुह्यंघ्याविलसन्तपांगव्यासंगोदिशतिसरसंधानधिषणां

मथस्यायंमात्सथस्तंमन्येनर्कयामि ॥ रथंविशिनष्टि ॥ चत्वारिचक्राणि यस्मिंस्तम् ॥ चतुश्चक्रत्वसंपा
दनायमुखंविशिनष्टि ॥ गराडयोगभोगौस्फुरनौचतोगंडाभोगौचतुश्चक्राणिफलितताटंकयुगलंय
त्रं ॥ तं कमित्यस्यामाह ॥ यमारुह्यमहावीरोमारः प्रमथपतयेदुह्यति ॥ कुधकुहेष्यामृथार्थानांयं
प्रतिकोपयतिचतुर्थी ॥ भर्केदुचराणंयस्मिस्तमवनिहृपंरथमारुह्यस्वशत्रुविजितवशतिप्रमथप
तिविशेषणम् ॥ जिगायतिजितवांस्तस्मै ॥ जिक्क्रियापेक्षयावास्वमितिकर्मणिद्वितीयामारस्यमहा
वीरत्वात्सर्वनियन्तृश्रीमहादेवंप्रतिस्पर्द्धित्वेन ॥ ५९ ॥

स्फुरद्गराडाभोगप्रतिफलितताटंकयुगलं चतुश्चक्रं मन्येतवमुखमिदंमन्मथ
रथं यमारुह्यदुह्यन्पवतिरथमर्केदुचराणंमहावीरोमारः प्रमथपतयेस्वजितवने ॥ ५९ ॥

॥ सौ दी ॥
॥ २६ ॥

अथ कुराडलगगामुत्प्रेक्षमाणो भवानी स्तोति ॥ सरस्वत्या इति ॥ हे शर्वाणि ॥ अविरतं सरस्वत्या देव्याः
मूर्त्तीः शोभनावाणीः श्रवणचुलुकाभ्यां पिवंत्या ॥ मादरं भृगवंत्याः ते तव कुंडलगगाः कर्णभूषणमु
दायः प्रतिवचनं प्रत्युत्तरं आचष्टु इव कथयतीव ॥ यद्यपि कुंडले द्वे एव तयोश्च गगणतो न संभवति तथा
पितृद्वयवानां शशयमानानां वदन्ताभिप्राये गगणशब्दप्रयोगः ॥ अमृतलहर्याः कौशलं कुशलं तं
हरंतीति तथा ताः ॥ अमृतवत्सुखजनिका इत्यर्थः ॥ सरस्वत्या इति षष्ठी संबंधे ॥ संबंधश्च मयोक्तृप्रयो
सरस्वत्याः मूर्त्तीः अमृतलहरी कौशललहरीः पिवंत्याः सर्वाणि श्रवणचुलुकाभ्या
मविरतं च मन्कारश्चाद्यावलितशिरः सः कुराडलगगो हनत्कारैस्तारैः प्रतिवचन
ज्यभावः मूर्त्तिसरस्वत्योः ॥ श्रवणेचुलुके इव श्रवणचुलुके ते ताभ्यां ॥ उपमितं व्यापुद्भिभिः सामा
न्याप्रयोगमिति शनिसमासः ॥ चमत्कार आश्चर्यवृद्धिर्नयाभ्यां पातुतिस्तया चलितमीषत्कंपितं
शिरोयस्यास्तस्या इति सर्वाणि विशेषणम् ॥ कुंडलं कर्णभूषायां पाशोपिवलयोपिवेति मेदिनी क
रः ॥ कर्णशृङ्गाश्चैव श्रुतिः स्त्रीश्रवणं श्रवण इति कौषात्तरम् ॥ ६० ॥ नामिकां वर्णयंततः फ
लं प्रार्थयते ॥ असाविति ॥ लुहिना मानिनत्प्रचुरेति रिलुहि नगिणिस्तस्य वंशः संततिस्तस्मिन् भज प
रीपता केव शोभमानां भवानी न तस्य बोधन तथा ॥ असौ नासावंशः फलं फलनुज्ज्वलकत्वित्यर्थः ॥

माचष्टु इवते

॥ रामः ॥
॥ २६ ॥

नासावंशश्चेति नासावंशः उच्यते साम्यात् ॥ नेदी यो निकटवर्ती ॥ आत्मानं बहु मन्यमानत्वात् ॥ अस्माकं परि
 ब्राजकानां मुचि तं योग्यं फलमज्ञाननिवंधनसंसारतापनिवृत्तिलाभमित्यर्थः ॥ तच्छब्दश्चादः शब्दोपि यद्
 ह्रमपेक्षत इति ॥ अदः शब्दाच्च नासावंशमुत्प्रेक्षमाणो विशिनष्टि ॥ योर्न मध्ये मुक्ताः शिशिरतरानि श्वा
 मे र्षाणि तावद्विभूत ॥ तासां मुक्तानां समुद्राभाधिक्येन बहिरपि मुक्ता मणिधारा इत्युत्प्रेक्षा ॥ फलं ज्ञाती
 फले पृथ्ये हेतुत्वे व्युत्थिता भयो एति मेदिनीकारः ॥ ६१ ॥ अथ क्रमप्राप्तमधारवर्णमाह ॥ प्रकृत्येति
 अस्मै नासावंशस्तु हिनगिरिवंशश्च जपटित्वदीयो नेदी यच्छतनु फलमस्माकमुचि
 तं वहन्तं न मुक्ताः शिशिरतरानिः श्वासजनिताः समुद्रायत्रास्ते बहिरपि वमुक्ता
 मणिधराः २० प्रकृत्या रक्तायास्तव सुदति दंत छदरु चैव रङ्गी सा दृश्यं जनयतु फलं
 शोभनादन्ताय स्याः सा सुदती तत्सं बोधनं हे सुदती तत्सं बोधनं हेतुतव दंतं छदरु चैव रङ्गी तु द्याविडु मल
 तायाः सा दृश्यलाभो संभावितस्वातः परोक्षे पीत्यर्थः ॥ सा दृश्या कलने तु वक्तुं दंतं छदरु चिं विशिनष्टिः
 प्रकृत्या स्वभावत एवा रक्तायाः विडु मलताया त्वद्विं प्रतिफलनलाभादरुणितं तुलामध्यागे दुं प्राप्नु
 कथमिव नलजेतनेति दोनौ प्रकृतमर्थं गमयत इति न्यायेन लज्जेतेत्यर्थः ॥ कलबापोडशांशेन ॥ त
 च हेतुं वक्ष्ये विं विशिनष्टि ॥ त्वद्विं त्वन्मूर्त्ति लस्यति फलनलाभात्तत्सं कासागालाभादरुणितम् ॥ नत
 विडु मलता न विम्वं त्वद्विं प्रतिफलनलाभादरुणितं तुलामध्यागे दुं कथम
 पिनलज्जेत कलबा २१

॥ सौ ही ॥
॥ ३० ॥

स्पृष्टाभाविकोऽतृप्तिमेतिभावः ॥ कथमपि विलज्जेति पाठे ॥ शिरश्चालनेन ख्यात्येयम् ॥ ६२ ॥ अतः परं
भवान्पार्श्वद्वयमुत्प्रेक्षया वर्णयति ॥ स्मितेति ॥ अतिशयितो रसो यस्मिन्सर्वदत्तचन्द्रः स्मितज्योत्स्नाजालं
वाविशेष्यम् ॥ चञ्चुजडिमा रुणजडत्वम् ॥ अतश्चञ्चुजडिन्मोहेतोरस्तेन विर्येषां तथा कांजिकं सौवीरं
तद्विया ॥ अमृतलहरीं किं राणपरं पां पिवतीत्युत्प्रेक्षते ॥ स्पष्टमन्यत् ॥ ६३ ॥ जिह्वा मुत्प्रेक्षमाणो वर्णयति ॥
अविश्रान्तमिति ॥ अविश्रान्तमिति कियविशेषणान्निरन्तरमित्यर्थः ॥ गुणगणकथाया भा

स्मितज्योत्स्नाजालं तव वदनचन्द्रस्य पिवतां च कोराणा मासीदतिरसतया चञ्चुजडिमा
अतस्ते शीतांशोरमृतलहरीमम्लरुचयः पिवन्ति स्वच्छदं निशि निशि भृशं कांजिकधिया
२२ अविश्रान्तं पत्सुर्गुणगणकथा मे उपदाजवा पुष्पद्वयात्तव जननि सिद्धाजयति

चेडन अभ्यास एव केवलं परं यस्या इत्या रक्ततायां हेतु रक्तः ॥ नवा पुष्पं शिवांगाराख्य नस्येव दद्या
या कान्तिर्यस्याः साः नवेत्यत्र केचिज्जपेति पठन्ति तन्मन्द ॥ केष्वान्न प्रकारेण नवाशब्दस्य पाठान् ॥ उ
त्प्रेक्षांतरमाह ॥ यदिति ॥ यस्यास्तवाये भासीनाया उपविष्टायाः सरस्वत्या मूर्तिर्देहो माणि कव व पु
षा माणि कवरूपेण परिणामतीत्युत्प्रेक्षायाः परिणामे हेतुवदमूर्तिर्विशिनवि ॥ स्फटिकरूपाया द
घनद्वयया दविः कान्तिस्तन्मयी तत्पुत्रेत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ यच्छब्दो नृजिह्वा विशेषणम् ॥ पक्षद्वयो
पितृद्वयाभाहारेणान्वयः ॥ ६४ ॥

सा यदग्रासीनायां स्फटिकद्वयद्वयविमयी सरस्वत्या मूर्तिः परिणमति माणि कव
वपुषा २३

रामः
३०

श्रीभवानियानिकर्पूराणि तैर्धवलावदनतां वृलशकलाविलुप्यन्ते प्रसन्नया दत्तावदनतां वृलखण्डमहा
 प्रसाद इति कुष्माभक्त्यन्त इत्यर्थः ॥ प्रसादेन वदनतां वृलक्षणे हेतुमाह ॥ रणोति त्वेति ॥ परिहृतशिरस्त्रिशिर
 स्त्राणां ये स्नेहैः ॥ एतेन भगवत्यानिर्माल्यमनिपवित्रमनावतशिरसाभोक्तुमिति दर्शितं भवति ॥ निहृतेः
 प्रत्यागतेः निजां भुवि प्रहसन्निर्माल्यविमुरैरित्यनेन भगवत्या एकान्तभक्तत्वं विरिचीडोपेन्द्राणां दर्शि
 तं ॥ विप्रारहस्य सर्वभारत्वात्सर्वोपास्यत्वान्निर्माल्यं न क्षमन्तेन प्राञ्जविमुखपदेन वार्यते ॥ चण्डाशोश्च
 रणोजित्वा देत्यानपहृता शिरस्त्रैः कवचिभिर्निवृत्तैश्चण्डाशोस्त्रिप्रहसन्निर्माल्यविमुरैः
 विरिचीडोपेन्द्रैः शशि शिशिरकर्पूरधवलाविलुप्यन्ते मातस्तव वदनतां वृलकणि

महादेवाभिवादाभिप्रायेणोति इष्टम् ॥ भित्तं शकलखण्डे वापुं सीत्यमाः ॥ ६५ ॥ भवान्यावाणी वी
 णांचलोति ॥ विपंच्येति ॥ विपंच्या वीणायापश्रुपतेरवदानं निर्मलंचरितं गायत्री वाणी सरस्वतीति भृ
 तं निश्चलयथा स्यात्तथा ॥ चोलेनोपचरितवस्त्रेणा वीणां विचलयति गोपयति ॥ लज्जयेति शेषः ॥
 भवहेतुस्वद्वीणां विजिनस्त्वदीये मधुर्ये त्वदीयवाणि गतमाधुर्ये ॥ पलपितो निरुतल्लक्ष्मीणा
 वीणागुणानां बलोयवोयस्यात्ता ॥ कदेत्यपेक्षायामाह ॥ त्वया साधुवचने वक्तुमास्वे सति चमत्का
 रवशाञ्जलितमीषत्कंपितं शिरो यस्यात्तयेति ॥ भवानी विशिष्यते संन्यासमनुत्तरीयंच चोलः ऊपति
 का २४ विपंच्या गायत्री विविधमवदानं पश्रुपते त्वपारध्वे वक्तुं चरितशिरसा साधुव
 चने त्वदीये माधुर्ये ॥ पलपितं तंत्रीकलखां निजां वीणावाणि निचलयति चोलेन निभृतं

शोचिष्यमिष्यमरः ॥ ६६ ॥

अथक्रमप्राप्तंचिवुकं वर्णयति ॥ कारयेरोति ॥ हेगिरिसुते तवचिवुकं कथंकारं कथंरुत्वाकेनप्रका
रोत्यर्थः ॥ ब्रूमोवर्णयामोनकथमापीत्यर्थः ॥ वर्णनप्रकारविरहेहेतुंवदंचिवुकंविशिनष्टिउपमे
वोपम्यं ॥ त्वार्थेघञ् ॥ भौयम्येनरहितमोपम्यरहितं तथापिस्वरूपमानंवर्णनीयमित्यभिप्रा
येणाविशिनष्टि ॥ वत्सलतयास्त्रेहेनतुहिनगिरिणाकारयेणास्पृष्टमितिगिरेरपिस्त्रेहजनकत्वेन
निरूपमंसौंदर्यंस्थ्यते ॥ मुहुर्वरिवारमधारपानाकलतयागिरिशेनोदस्तमुत्थिप्तं ॥ एतेनकामावि
कारयेणास्पृष्टंतुहिनगिरिणावत्सलतयागिरिशेनोदस्तंमुहुरधारपानाकलतया कारयास्त्रं
शंभोमुखमुकुरचृत्तं ॥ गिरिसुतेकथंकारंब्रूमस्तवचिवुकमोपम्यरहितं २६ भुजाश्ले

रोधिनोपिमहादेवस्य कामजनकत्वेन निरूपमं सौंदर्यं सूच्यते ॥ एवंभूतं मुखं पुन्येक्षतेः शोभाः को
रागास्यं ग्राहितुं योगं मुखं मुकुटाश्च मुखं मुकुटालस्य वृत्तमिवेत्यर्थः ॥ दर्पणो मुकुटादृशवित्पमाः
॥ ६७ ॥ अथ श्रीभवनी ग्रीवां वारयति ॥ भुजेति ॥ मुखं कमलमिव मुखं कमलान्तस्य यन्नालान्तस्य श्री
यं शोभां ॥ कमलनालसादृश्यं वक्तुं ग्रीवां विनशिनष्टि ॥ कण्ठकवती रोमांचितवतीमित्युमिति तदमुभ
यत्र सवध्यते ॥ यस्माभयो हारो लतिके हारलतिकामृणाली लालित्यमृणालशोभां वहति विभक्ति
मृणाली सादृश्यार्थं हारलतिकां विनष्टि कालागुरुः कृष्णगुरुर्वहलजं बालश्च सतथा तेन मालिना
धान्नित्यं पुरदमीयतुः कराह कवती तव ग्रीवाधने मुखं कमलनालभ्रियमियं यतः श्वेता
कालागुरुबहलजं बालमालितामृणाली लालित्यं वहति यदहो हारलतिका २७

स्वयम्भूतः नृपालः शेषलेपंक इति मेदिनी काः
३९

गलेलेखात्रयमुत्पेक्षमाणोवर्णयति॥ गलेरिति॥ हेगतिगमकगीतैकनिपुणो॥ स्वारेखा॥ विवादव्यान
 ऊगुणगणसंख्याप्रतिभुवश्चिद्विगजतइत्यन्वयः॥ भवत्वात्तुणोयंक्षत्रियइत्यत्रचेवशहोउच्यते॥
 गतिलेनस्वरूपज्ञानतस्यगमकंप्रापकंसंगीतशास्त्रंतत्रयानिगीतानेषुएकामुख्याचासौनिपुणा
 वागतिगमकगीतैकनिपुणातत्संबोधनंतथा॥ यद्वा॥ गीतीनांतत्कलाभुपायानांगमकानिकेध
 कानिचतुर्दशविद्यास्थानानिनामैवगीतानिपुणतत्संबोधनंतथा॥ एतत्तुसमुत्थितसंविदस्य
 गलेरेखास्तिस्त्रोगतिगमकगीतैकनिपुणोविवाहव्यानइतिगुणगुणसंख्याप्रति
 भुवः विगजतेनानाविधमधुरागाकरभुवांत्रयाणांशामाणांस्थितिनियमसीमानइत्यंते २५
 चोक्तमेव यस्याःस्त्रियागतेरेखात्रयंसापक्षरुशनेकगुणविशिष्टाभवतिनेतिवापरइतिवाहदिमु
 नीनांविवादेविषयेव्यानइसंबद्धाप्रगुणगणसंख्याप्रकष्टगुणानातस्याःप्रतिभुवोलग्नकानिर्णो
 योमध्यस्याइत्यर्थः॥ विवाहव्यानइतिगुणगणसंख्याप्रतिभुवश्चिद्विगजतेविवाहकर्मणिव्यान
 इतिविशेषेणवद्विगुणोयोगुणस्त्रिगुणयन्मंगलसूत्रंतत्रयातित्वसंख्यातस्याःप्रतिभुवोनिर्णो
 अइत्यर्थः॥ पुनस्त्येक्षान्तरमाह॥ त्रयाणांशामाणांतामंड्योषाणांयःस्थितिनियमस्तत्रसीमा
 नोमर््याइव॥ नानाविधमधुरवागाकरभुवामाकरस्थानानामितिगामविशेषणम्॥ गतिगमके

॥ सो. दी. ॥
॥ ३२ ॥

त्रविजकाभ्यां कर्तृशितिकर्तृरिसमासनिषेधे पितृयोजकहेतुश्चेतिज्ञापकात्समासः गतिः स्त्रीमा
गदशयोक्तानमात्राभ्युपापयोः ॥ नाधिष्ठाशरणं चेति मेदिनी कारः ॥ ६८ ॥ अथ भुजवर्णमाह नृ
गागलीति ॥ मृगागली मृद्दीनां मृदालवत्कोमलानां भुजलता इव भुजलतास्तासां ॥ चतसृणां मि
त्रत्रयति मृजत मृदति मृत्रेणादीर्घनिषेधः ॥ भवार्त्ता भुजलता विषयां चतुर्मुख कर्तृकां लुतिंका
सारमुत्प्रेक्षमाणाः सारसिजभवं विशिनष्टि मदनमथनादंध करिपो नखेभ्यः संत्रास्य समं पुगप
मृगागली मृद्दीनां तव भुजलतानां चतसृणां चतुर्भिः सौंदर्यं सारसिजभवः स्तोत्रिवदनेः
नखेभ्यः संत्रास्य प्रथममथनादंध करिपोश्चतुर्णां विकाराणां सममभयहस्तार्पणधिया

न विद्यते भयं यस्यात्तदभयमेव भूतं यद्वलार्पणं तद्वियेति हेतौ तृतीया नखेभ्यो मदनमथना
दंध करिपोत्पन्नपंचभ्यो भीरार्थानां भयहेतुरित्यनेन मदनमथनादंध करिपोरित्यद्वयोपादानं
उभयहेतुत्वं सभावितमेवास्ति पूर्वमेकेन नखेन एकस्य शीर्षस्येदं दत् ॥ ७० ॥ अथ कारवर्णनमाह
नखानामिति ॥ हे भवानिते तव करणां भुजकांतिकथं केन प्रकारेण कथयामि वर्णयामः सा म्या
भावादिति शेषः कथयति लोकोक्तिमुत्प्रेक्षमाह ॥ अमूमित्यत्रासीति पाठे अमीवयमिति योज्यम्
नखानामुद्योतेर्नवनलिनरागं विहसतां करणानेकांतिकथय कथयामः कथमुमे
कदा विद्वासा म्यं भजति कलया हस्तकमलं परिक्रीडन् वक्ष्मी चारणा तललाक्षारुणदले ३०

॥ एमः ॥
॥ ३२ ॥

नखानामुद्योतैर्दीप्तिभिर्नवनलितरागनवरक्तोत्पलशोभांविहसतामिति। साम्प्रमंगीकृत्याह॥ कश्चिदि
 ति॥ श्रीभवानीचाराकमलध्यानजन्यपरमानन्दद्योतकोहंतेतिशब्दः॥ कलयाषोडशांशेन॥ क्रीडनीचा
 मौलक्ष्मीस्तस्यालाक्षयाभरुणानिदलानियस्यत॥ स्पृष्टमन्यत॥ ७१॥ अथश्रीभवानीकुचकलशौलौ
 ति॥ सप्तमिति॥ सममित्यव्ययं प्रकृतं शास्त्रधोमुखं यस्य तम्॥ स्पृष्टमन्यपूर्वार्द्धम्॥ इदमोक्तस्तनयगुणं
 शिखमुत्प्रेक्षमाणआह॥ यस्तनंभालोक्य हेरं वोगणेशः स्वकुंभो मूर्ध्नि शौरुणितिशिखं हस्ते भुजादराटे
 नपरिमृशति स्पृशति स्वकुंभस्पर्शनहेतुं वदन् हेरं वं विशिनष्टि। मातुः स्तनयुगलेत्यन्तसादृश्यात्स्वकुंभवत्त
 समंदेविष्कन्दद्विपत्रदनपीतं स्तनयुगंतवेदनः खेदं हरतु सततं प्रस्तुतमुखं यदा लोक्या
 सकाकुलितरुदयोहासजनकः स्वकुंभो हेरं वः परिमृशति हस्तेन श्रुतिः ३१

सभाशंकाकुलितरुदयं यस्य सः॥ अतएवात्यन्तमूढव्यवहाराणिकवर्तिनां हासजनकः॥ कुंभो राश्वंत
 रहस्ति मूर्ध्नि शौराक्षसान्तरे॥ काशुके वारानां यंसि घटे की वंतु गुणलाविति मेदिनीकारः॥ ७१॥ पुनरपि स्तन
 कलशमुत्प्रेक्षमाणो वर्णयति॥ अमृशति॥ हेनगपतिपताके गरायति हि मवान्तस्य पताकावच्छोभमा
 नेत्यर्थः॥ अमृतरसामाणिक्यानीवामृतरसामाणिक्यनितैः पूर्णोचनौ कलशौ चेति मध्यमपदलोपी समा
 सः॥ अत्रभवति क्रियापदमध्याहार्यम्॥ अत्र कलशाविमृशतु पाविति पाठे कुतुपे चर्ममये स्नेहपात्रे
 अमृते वक्षोजावमृतरसमाणि क्यकुलशो न संदेहस्पंदो न गपति पताके मनसिनः वि
 वंतौ तौ यस्मादविदितवधू संगमरसो कुमारवधापि द्विरदवदनक्रौंचदमनौ ३२

॥सौंशी॥
॥३३॥

वक्षोजयोरमृतरसमाणि क्यकलशवसन्देहनिगच्छेनोत्माकं मनसि संदेहस्य दोषोऽपि संदेहो
नेत्यर्थः ॥ स्पष्टिकिञ्चलनश्चिधानुः संदेहाभावेन वार्थापत्त्या तदयति ॥ तौ वक्षोजौ ॥ यद्वा तौ पसि
द्वौ द्विरदवदनौ चंदलनौ ॥ अस्मिन्पक्षे पसिद्धवाचित्वाद्यस्येति तच्छ्रुयेक्षान ॥ अथपि कुमारौ पंचवा
र्षिकौ ॥ अविदितवारसंगमरसाविति विशेषणो नापि सदा कुमारत्वमुच्यते ॥ सदा कुमारत्वात्पुनरुप
चिरेवामृतरसमाणि क्यकलशं त्वं वक्षोजयोगमयतीत्यर्थः ॥ कृतः कृतेः स्वरूपात्रं सैवाल्पा कृतुप
वहस्यं च स्तं वेरमवदनकुंभप्रकृतिभिः समारब्धां मुक्तामणिभिरमलां हारलतिकं
कुचां भोगो विंवाधररुचिभिरंतः शवलितं प्रतापव्यामिश्रां पुरविजयिनः कीर्तिमिवते

॥ पुमानमित्यमः ॥ ७३ ॥ लनयुगले लुटंती शोभमानां हारलतिकां लोति वहतीति हे भवंते तव कु
चभोगो हारलतिकां वहति इत्यन्वयः ॥ हारलतिका मुत्प्रेक्षमाणो विशिनष्टि ॥ पुरविजयिनः प्रतापव्या
मिश्रां कीर्तिमिवः ॥ अत्र हे हलीदीपन्यायेन पुरविजयि शब्द उभयत्र संबध्यते विंवाका एव धौत
योः रुचिभिः कान्तिभिरन्तर्मध्ये शवलं चित्रं रूपं जातं यस्यां शाशवलितानामिति हारलतिका विशेष
णं ॥ स्तं वेरमवदनो गणेशस्य कुंभयोरिव प्रकृतिरुतिः प्रतिमा मूर्तिर्यस्य स इति कुचाभोगो विशेषणम्

समारब्धां निर्मिताम् ॥ ७४ ॥

अथ पूर्वादिनकुचकलशवर्णा पूर्वंकं मध्यवर्णमाह कुचाविति हे देवितवकुचौकनककलशाभौकलयनः
कनिष्ठकलीतः कलिशहानगृह्णातीत्यर्थेणिच सद्यः परिधानसमयएवविद्यन्तनगंस्त्रिघनंरुतत्र घटित
श्वयः रूपसिन्धोलल्लङ्घितोतद्वेदनशीलो दोर्मूलं कर्षतोभागातिशयेनहिसत्तो एवंकुचौनिर्वर्णमभ्यमुत्प्रे
क्षमाणाभाहोत्तार्द्धेणा हे देवी शतिपूर्वोक्तप्रकारेणाकुचकलशद्वयेनयो भंगस्तस्माच्चानुंरक्षितुं तनुभवा
कामेनतवविलग्नमभ्यं चविलिलवलीवल्लीभिस्त्रिधानं वद्धमिव भलमतिशयेन लवलीलोकेलवइ

कुचौ सद्यः स्त्रिघनट्टघटित रूपसिन्धुल्लङ्घितो दोर्मूलं कनक कलशाभौकलयतां
तवत्रातुं भंगादलमिति विलग्नं तनुभुवां त्रिधानं देवि त्रिविलिलवलीवल्लीभिरिव ३४

निष्पिच्छालता श्वशरोत्रभिन्नक्रमः विलग्ननुस्त्रियामभ्येविषुस्यास्त्रनमात्रक इति मेदिनी करः ७५
अथस्तन्यवर्णनमाह तवेति हे धारणी धारकन्येस्तवस्तन्यंस्तनेभवंस्तन्यं दुग्धं सारस्वतीवाग्देवी तस्याभयं सार
स्वतः पयः पारावारः क्षीरसमुद्रश्चपरिवहतीति हृदयतो हृदयेन मनसा मन्येतर्कयामीत्यर्थः भवा
नीस्तन्यस्य सारस्वतपयः पारावारत्वं फलवलकल्पमित्याह द्येति यद्यस्माद्धेतोस्तवस्तन्यं द्विविड
देशे शिशुद्विविडशिशुरित्यात्मानमाह आस्वाद्यपीत्वा प्रोक्तानां महतां कवीनां मध्ये आत्मानं कवि

तवस्तन्यं मन्ये धारणी धारकन्ये हृदयतः पयः पारावारः परिवहति सारस्वत इति ६
यावत्पादन्तं द्विविडशिशुरास्वाद्यन्तवयत्कवीनां प्रोक्तानां भजति कमनीयः कवयिता ३५

15
॥ सौ दी ॥ मावयेकवयतिकवयतीति कवयिताविस्जनिपातः अर्भकोन्नवहि ॥ ७६ ॥ अथरोमावलिमुत्पेक्षमाणोवर्ण
॥ ३४ ॥ यति ॥ हरकोधेज्वालेति ॥ अवलीटेनस्वादितेनव्याप्तेनेत्यर्थः ॥ नाभी सरश्चनाभी सरस्मि कृतंरूपः कृत
पातः ॥ अत्रवभूवेतिक्रियापदमध्याहार्यम् ॥ तस्मान्नाभी सरसः ॥ धूमोलतिकेवधूमलतिकांधूमलतिकां
जन इति जानीते एवं जानीते ॥ इतीति किं रोमावलि रिति ॥ अत्रेत्यर्थः प्रदर्शनमात्रं क्रियतेनेन जानीते इति
क्रियापदसंबन्धाभावादितीयानाभी सरसि पतनं धूमलतिकोत्थानं चेति द्वयमप्युत्पेक्षते स्पष्टमप्य
हरकोधज्वालावलिभिस्त्वलीटेनवपुष्पागभीरेतेनाभी सरसि कृतसंगे मनसि नः स
मुत्तस्थो तस्मादवततनये धूमलतिका जनस्तं जानीते जननितवरोमावलि रिति ३६

॥ ७७ ॥ पुनरपि रोमावलिमुत्पेक्षमाणोवर्णयति ॥ यदिति ॥ हे जननी हे शिवे तव केश मध्ये यदेतत्किं
चिदल्पं रोमावलि शब्दाच्च भाति तत् शुधियां सुकुञ्जिनां उपमानोपमेयभावव्यवहारचतुर्गणमि
त्यर्थः ॥ ओमेवभातीत्यन्वयः ॥ कालिंघायतस्तनुतो तरुस्वतरसेवाकृतियस्यां भरणक्रियायान्त
तथा ॥ रोमावली स्वरूपविशेषां वा ॥ ओमविशेषमुत्पेक्षमाण आह ॥ अन्तरगतं कुचकलश म
ध्यगतं ॥ कुचकलशयो रन्योन्यं विमर्शसंश्लेषाद्वेतोस्तनूभूतं कृशी भूतं अतएव कुहरिणी प्रशस्त
यदेतत्कालिंदी तनुतरतरंगा कृति शिवे केश मध्ये किंचिज्जननितवत इति मुधियां
विमर्शद्वयोन्यं कुचकलशयोरंतरगतं तनूभूतं व्योमप्रविशदिवनाभी कुहरिणी ३७

॥ रामः ॥

॥ ३४ ॥

15
10
5
कृहान्नाभीं पविशदिवेति त्रयमपि बोधविशेषणं । ततः कायेन चित्त्वा स्याच्चित्तलये विरले ह्यपाश्रितमे
दिनीकारः ॥ ७८ ॥ अथ बह्वक्षमाणा नाभीं वर्णयति । स्थिर इति । हेगिरिति जवनाभी इति एवं प्र
कारेण विजयते सर्वोत्कर्षेण वर्तत इत्यन्वयः । सर्वोत्कर्षप्रकारेणैवाह । परमपावनत्वात् परमाका
दकत्वाच्च सर्वस्येति । स्थिरोगंगावर्त इति शेषः । गंगावर्तः कादाचित्क इत्यतो यमा । लनौ मुकुलवि
वत्तनमुकुलौ स्तनमुकुलविशिन्नश्चासौ रोमावन्निलताचेति तथा । तस्यैकैकं स्थानमिव वर्ततेः क्त

स्थिरोगंगावर्तः स्तनमुकुलरोमावन्निलताजलावालं कुण्डकुसुमशरतेजो हतभुजः

रत्नेलीलागारं किमिति तवनाभीतिगिरिस्त्रिविलङ्घारं सिद्धे गिरिशयनानां विजयते ३८

मभार्याः किमप्यनिवर्त्तनीयं लीलागारं जलावालं जलसेकार्थं मालवालमिवेत्यर्थः । कुसुमशर
स्य तेजः प्रतापो हतभुगिवेति तथा तस्यैकैकं स्थानमिव । ते कामभार्याः किमप्यनिवर्त्तनीयं ली
लागारं कोनुकागारमिव । अन्ये हि सिद्धाः सिद्धागारं साधयन्ति । तथा गिरिशयनानां सिद्धः प्रत
पार्थसाधनात्त्वविलगङ्गाङ्गारमिवेत्यर्थः । कुण्डमग्न्यालये मानभेदे देवजलाशये इति मेदिनीक

१ ॥ ७९ ॥

॥ सु. टी. ॥
॥ ३५ ॥

अथ मध्यं कुशलपार्थनालक्षणावर्णयति ॥ निसर्गेति ॥ हे शैलतनये ते तव मध्यस्य कुशलं भवत्विति कु
शलपार्थनाद्वलेनातिशोभावर्णयते ॥ मध्यस्य कुशलपार्थनं कुशलसंभावनाया सत्यां भवेदतो कुश
लहेतुत्वं दम्भं वरुधाविशिष्टं निसर्गेत्यादिना ॥ कर्मवेदं जुषत इति कर्मजुष्टस्य जुषीषीति से
वनयोरिति धातुः ॥ नमंती मूर्तिः स्वरूपस्य तत्तथा तस्य ॥ भवदाशुक्तं पुंस्त्वं पुंवेद इति सूत्रेण पुं वशा
वानुवभावः ॥ यद्वा ॥ तव नाभौ नमंती चासौ मूर्तिश्च तस्या मध्यस्य कुशलं भवतु इति संबंधः ॥ अधिकारण

निसर्गक्षीणस्य स्तनतटभरेण कर्मजुषो नमः मूर्तेर्नाभौ वलिपुशने कैस्तु घृत
इव विरंते मध्यस्य त्रुटिततटिनीतीरतरुणा समावस्थास्येन्नो भवतु कुशलं

चात्र घृष्टोऽलव्याः ॥ शनकैर्मन्दमंदं वलिपुत्रिवलीपुत्रु घृत इव ॥ जुषंतीति जुषंस्तस्य जुषतः ॥ किंचि
द्वनः सचासौ कटिनीतीर इतरा चेतितन्न ॥ समस्तु लोवण्यास्ये मायस्य तत्तथा तस्य स्थिास्यभावः ॥ स्थो
मानाभौ वलिर्षा ॥ तत्र विषयसप्तम्यो ॥ ८० ॥ अथ नितं वर्णयति ॥ गुरुत्वमिति ॥ गुरुत्वं गौरवं ॥ विलारं वि
शालतां निजं नितं वात्स्वत्वं च्छीयात्कारकात् ॥ आद्विद्यगृहीत्वा जघनरूपेणानितं वरूपेणानिदधे
स्थपितवान् ॥ आश्वासोभारश्च प्राग्भागेनितं वः प्राग्भाः ॥ इव नितं वः प्राग्भाः ॥ स्थगयत्वा द्वादयति ॥

शैलतनये ३८ गुरुत्वं विस्तारं क्षितिधरयति ॥ पार्वति निजानितं वादाद्विद्य
त्वयि हरणरूपेणानिदधे ॥ अतस्ते विस्तीर्णो गुरुरयमशेषावसुमतीं नितं वः प्राग्भाः
स्थगयति लघुत्वं नयति च ४०

॥ रामः ॥
॥ ३५ ॥

करीडाराणां भुराडाः कनककदली काराउपटली मुभाभ्यां मूढभ्यां सुभयमपि निजित्यम
वती सुवृत्ताभ्यां पत्युः प्ररातिकठिनाभ्यां गिरिसुते विजिज्ञे जानुभ्यां विबुधकरिकं मध्यमपि

४९

स्पष्टमन्यत् एतेनात्युक्तावचनेनातिगुह्यत्वविशालतेनितं वस्त्रसूचिते जघननितं वशश्चैव पर्यायैः
जघनं स्यात्स्त्रियाः श्रोणिपुरोभागे कदापि नितं वः स्कंधो धसोः स्त्रियः पश्चात्कटावदेः कटकेक
टिमात्रक इति मेदिनीकारः ॥ ८१ ॥ अथोत्प्रेक्षमानो जंघेवर्णयति ॥ पराजेतुमिति ॥ हे गिरिसुते तव जंघे वि
समविशिखी रुडं पराजेतुं निषंगवक्रतेति गाढमहंशं के इत्यर्थः ॥ स्ववागापेक्षया द्विगुणः शरागर्भे
ययोस्तौ जंघयोर्निषंगत्वेनापकमाह ॥ यद्वेपयोऽपेपादयुगलीनत्वाभ्यां छिद्यति येषान्ते दश
पराजेतुं रुडं द्विगुणशरागर्भो गिरिसुते निषंगो ते जंघे कमुमविशिखो द्वादशमसकृत्
यद्वेपे दृश्यन्ते दशशरफलाः पादयुगलीनत्वाद्यद्धानः स्वामुकुटशरागो धतिशिताः ॥

संख्याकाः शरफलादृश्यन्ते ॥ अत्र शराग्रलोहादिवाचकः फलशब्दः सच पुलिङ्गः सुरमुकयानि
शान्तोर्नीवयानितेषामोघेन निशितास्तीक्ष्णाः ॥ ८३ ॥ अथ चारणौ वर्णयति ॥ अतिनामिति ॥ हे
मातः श्रुतीनां मूर्धनोदधतिनवयोऽशेषतया भ्रमापेतौ मातः शिरसि द्ययाधो हिवरणौ
शिरसि धेहीत्यन्वयः ॥ प्रकृत्यर्थाश्चात्र विवक्षितः ॥ लक्ष्मीरिरीराययोर्लाक्षासोभार्थं लाक्षा
इवमित्यर्थः ॥ भ्रमागतं च दशमगिरिरुचिः कातिर्पस्याः सेति लक्ष्मीविशेषणं ॥ यद्वा ॥

श्रुतीनां मूर्धनोदधतिनवयोऽशेषतया भ्रमापेतौ मातः शिरसि द्ययाधो हिवरणौ
ययोऽप्याद्यं पाथः पथुपतिजटाजूटतटिनीययोर्लाक्षालक्ष्मीरुद्राहरिबुडामगिरिरुचिः ॥

४३

॥ मोक्ष ॥
॥ ३६ ॥

निरन्तरमस्कुर्वतां देवानामरुणताराचूडमणिरुचिर्लाक्षाशोभाय येतिरित्यर्थः ॥ अत्राह रिचूडाम्
णिरुचिरि पाठेऽस्य स्पष्टं स्वार्थः ॥ तथा हीरित्यत्र हरेति पाठोऽपि स्पष्टार्थः ॥ ८४ ॥ पुनरपि चारणो वेरा
यति ॥ हिमानीति ॥ हे जननि त्वत्पादौ सरोजं जयत इतीह किंचिन्न किमपीत्यर्थः ॥ जयहेतुभूतान् गुणान् वक्तुं
पादौ विशिष्यन्नाभिभवहेतुभूतान् दोषान् वक्तुं सरोजमपि विशिनष्टि ॥ हिमानीति ॥ हिमा न्याहन्त व्यं हिमानी हन्त
व्यं ॥ यामभोगेदिवसे निशि च विशाखा वस्त्रात वित्यर्थः ॥ प्राणयिनां भक्तानां श्रियमपि सृजन्तो दहतोः ॥ ८५ ॥

हिमानी हन्त व्यं हिमगिरितताकान्तरुचिरो निशायां निद्राणां निशि च परभागे च विशादौ
परं लक्ष्मीपात्रं श्रियमपि सृजन्तो समयिनां सरोजं त्वत्पादौ जननि जयत श्रित्रमिह किं ४४
नमो वाक्त्रं ब्रूमो नयनमणीया ययदयोस्तवास्मे दं दायस्कुटुचिरसालककवते

अथ चरणद्वन्द्वनमस्कुर्वन्सुकारान्ते रावर्णयति ॥ नम इति ॥ हे जननि तवास्मे दं दायनमो वा किं ब्रूमो नम
न किमिव सदृशं ब्रूमो निरूपमन्तव्यपदद्वन्द्वं नम इत्यर्थः ॥ नमस्य निरूपमन्तव्यमिनेरूपत्वेनेति रूपत्वं व
क्तुं द्वन्द्वविशिनष्टि ॥ स्फुटं चिः परमो यस्य सः ॥ तथा ललक कलदतेः अत्र कर्मधारयपूर्वको मनुष्यत्वं
यो नित्ययोगविवशायाम् ॥ नमो वाकमिति पाठे ॥ नमो रूपां वाचमित्यर्थः ॥ अस्मिन्पक्षे पदद्वयो दं
दायेत्यत्र चतुर्थी क्रियार्थोपपादस्य च कर्मणि स्थानिन इत्यनेन तव पदयोर्द्वन्द्वं प्रसादयितुं नमो रू
असूयत्यत्मनं यदभिहननाय स्पृहयते पशूनामीशानः प्रमदवनकं केलितरवे ४५

॥ रामः ॥
॥ ३६ ॥

पांवाणीं वूम इत्यर्थः ॥ तच्छृणुवदिदं शब्दोपियच्छृणुसापेक्षं श्रुति यच्छृणुनेन परद्वन्द्वं विशिनष्टि ॥ यदिति
यस्यामिह ननं यदभिह ननं तस्मै । यत्पदं कर्तृकं नाड्यायेत्यर्थः ॥ स्पृहेशिपितसूत्रेण चतुर्थः स्पृहयतीति
स्पृहयत्तस्मै ॥ प्रमदवनमत्तः पुरोचितवनं तस्मिन्कंकेलितद्वरशोकवृक्षस्तस्मै । नवात्रकंकेलिशब्देन त
रुत्वप्रतीतेस्तत्तद्विशेषागामिति विशेषां विशेष्येणेति प्राप्तस्य निषेधः । कंकेलिशब्देन फलस्या
पि प्रतीतेस्तत्तद्विशेषागामात्ममनोपपत्तेः । प्रयोगं परद्वन्द्वं नाड्यनमसावसांकवृक्षः स्पृहयती

मृषाकृत्वागोत्रस्रवतितमथवेत्तश्चनमितं ललाटे भर्तारं चराणाममले ताडयति ते

चिरादंतः शल्यं दहनकृतमुन्मीलितवता तुलाकोटिक्वाणोः किलिकिलितमीशानरिपुराणां ॥ ८६ ॥

तिपशुपतिः तस्ये भस्मयतीति भावः ॥ स्त्रीचराणामलतस्तडनेन वा शोकवृक्षस्तत्कालमेव पुष्पितो भ
वतीति काव्ये प्रसिद्धमेव । वास्याहिकस्योपमयोरिति मेदिनीकारः ॥ ८६ ॥ पुनरपि किंचित्तुल्येक्षमाणा
आणं वारयति ॥ मृषेति ॥ हे जननि ते तव चराणाममले भर्तारं श्रीमहादेवं ललाटे ताडयति सति ईश
नरिपुराणां कदर्येण तुलाकोटिक्वाणो मञ्जीरशब्देः किलिकिलितं शत्रुपराजयमालक्षणेः शब्दः कृत
इत्यर्थः ॥ तिलाकोटिक्वाणोऽस्य न प्रकृत्यादिभ्यस्तृतीयेति तृतीया ॥ दहनकृतं दहनजनं भक्तः शल्यं ह

॥ सौरी ॥

॥ ३७ ॥

इयेशल्पमिवैरमुन्मूलितवतोत्पादितवतेति ईशानशिषुविशेषणम् ॥ भर्तृत्वाङ्गे हेतुं वदन्भर्तारं विशिन
ष्टि ॥ गोत्रेनास्मिन्मवलनमन्यथोच्चारणं कृत्वाऽप्यरुतं वैलस्यं लज्जातेन प्रयोजकं कर्तुं न मितम् ॥ चिरादम्
यं बहुकालमित्यर्थः ॥ ८ ॥ अथ पादायं वर्णयति ॥ पदमिति ॥ हे देविते तव प्रपदं पाराय सद्भिः कठिनक
मठी त्वर्परतुलां कथं नीतं ॥ उपयमनकाले विवाहकाले प्राभिदा वारुभ्यामाशयदृष्टिदयत्नमिति य

पदन्नेकातीनां प्रपदमपदं देवि विपदां कथं नीतं सद्भिः कठिनकमठी त्वर्परतुलां क
थं वा वारुभ्यामुपनयनकाले प्राभिदा यदादाय न्यस्तं दृष्ट्वादिदयमानेन मनसा ८

यद्यत्कलं ॥ एतद्वयमप्यनुचितमित्यर्थः ॥ कठिनकमठी कर्परतुलां कठोरकछपीपीठोपमाम् ॥ यद
मानेन दयायुक्तेन मनसे त्वलक्षितेन प्राभिदा ॥ वपुर्धेति पाठे एक एवार्थः ॥ मनसोपि सूक्ष्मवपुः
शब्दात्प्रत्यात् ॥ प्रपदं विशिनष्टि ॥ कात्तीनां परमसुं रात्वात् ॥ विपदामपदमस्यानं ॥ तीज्ज्धातो द्वि
कर्मकत्वेनैकस्मिन्कर्मण्यप्येति द्वितीयं कर्मण्युक्तमिति कठिनकमठी कर्परतुलामित्यत्र द्वितीया
कर्परस्यात्कपाले च शब्दभेदकदाह यो रिति धेदिनी करः ॥ त्वर्पर इत्यपि क्वचित्पाठः ॥

रामः

३

८

अथ पादपमनखान्वर्णयति ॥ नखैरिति ॥ हेचंडितेन तव चरणौ नखैर्दिभ्यानां नखरूपां हस्तश्व-नाकस्त्री
गास्त्वर्गेवर्तमानां काकमलसंकोचेन शशिनश्चंद्रश्लैरिति नखविशेषणम् ॥ भवानीचरणनखान्दृष्ट्वा
नमस्कृर्वन्ती देवानां गणानां करकमलानि मुकुलितानि भवानीति नखानां शशित्वम् ॥ स्वलेभ्यः स्व
र्गिभ्यः दिव्यतनुभ्यो विशेषं वक्तुं चरणौ विशिनष्टि ॥ इति देभ्यो भद्रां कल्याणरूपां श्रियं लक्ष्मीं भनि
शं निरन्तरं भद्राय शीघ्रं ददतौ प्रयच्छतौ ॥ नखमिति मतभेदेन कर्मण्यपि षष्ठी यद्यपि चरणयोर
नखैर्नाकस्त्रीगां करकमलसंकोचशशिभिस्तूरगां दिभ्यानां हस्तश्वतेचंडिचरणौ
फलानि स्वस्थेभ्यः किशलयकराग्रेण ददतां इति देभ्यो भद्रां श्रियं मनिशमहाय ददतौ ४८

चवर्णनं प्रतीयते तथा करणत्वेन नखाणां मपि वर्णनम् ॥ ८८ ॥ अथ भवानीचरणनिर्गोजनजल
पानं प्रार्थयमाणाश्चरणनिर्गोजनजलं लोति ॥ कदेति ॥ हे मातस्तव निर्गोजनजलं कदा कालेपि वेयं
कथमेत्यन्वयः ॥ पुरोवर्तिनीयारिकल्पपृच्छति ॥ कथयेति ॥ कदेत्यत्र प्रत्ययार्थो विवक्षितः ॥ यद्वा ॥
काले संसारचक्रवर्तके महाकाले कदा कस्मिन् वर्षे कस्मिन् मासे कस्मिन् पक्षे कस्मिन् दिने यादित्यर्थः ॥
भवानीचरणतया हेतुना वाणी मुखकमलतां वूलरचनात्तामाधत्ते करोति ॥ यद्वा ॥ वाण्या मुखक
कदा काले मातः कथय कलितारक्तकलशं पिवेयं विद्यार्थी तव चरणनिर्गोजनजलं
ब्रह्मत्यामूकानामपि च कवित्ताकाराणां तया पदादत्ते वाणी मुखकमलतां वूलरसनां ४९

॥ सो ६१ ॥
॥ ३८ ॥

मलतां वृल रचना वाणी मुख कमलतां वृल रचनातां ॥ येन चाराणि रोजन जलेन प्रकृत्या मूकानां मुख
कमलतां वृल यथा शोभयति तथा वाणी शोभयतीत्यर्थः ॥ रचना शोभा रसनामिति पाठे एक एवार्थ
॥ ६० ॥ अथ चाराण्योर्लीला गतिं वर्णयति ॥ यदेति ॥ हे मातस्ते तव चराण्युगलं भन कल हं सान जह
तीत्यन्वयः ॥ कल हं सानुत्येक्षमाणो विशिनष्टि खेला विद्यते यत्र तत्खेलं सलीलं तोपि ॥ यदा ॥ खे
आकाशे भलमतिशयेन चलन्नोपि तव पदयोर्मास क्रीडा पक्षेपलीला तस्याः परिचयः शिक्षा
पदं त्यास क्रीडा परिचयमिवा लक्ष्मण मनसश्चलन्त ते खेलं शरणा कल हं सान जहति स्व
विक्षेपे शिक्षां सुभग मणि मंजीर रणिते छलादा च क्षाणं चाराण्य कमलचारु चरितं ५०

नामारक्षु मनसः ॥ लुपेदवश्यमश्मनेन तु मुनो भलोपः ॥ चराण्युगलमुत्येक्षमाणो विशिनष्टि ॥ सु
विक्षेपे शिक्षा माचक्षणा मुपदिशति वेत्यर्थः ॥ चलन्त्या इति पाठे भवानी विशेषणम् स्पष्टमन्य
त् ॥ ६१ ॥ एवं तत्र स्वयं वनिर्वर्णनं श्री मूर्तिनिर्वर्णनं श्री मूर्तिमेव बहुधा विशिष्य चर्णयति
आलेति ॥ शोभो कुरुते वकाचिन्नि रूपमाहृणाः ॥ हृणा रूपा श्री भवानी मूर्तिं जयतीत्यन्वयः ॥ मंद
हसिते प्रकृत्या शाला स्वाभाविक मंद हसितेत्यर्थः ॥ प्रकृतिरसिकेति पाठे प्रकृत्या रसिका अनुर
अवाला केशो मुख प्रकृति शाला मंद हसिते शिरीषां भागा त्रेद्वडिव कठोर कुच तटे
भृशं तं वी मभ्येष्टु रसि चारे ह विषये जगन्नातुं शंभोर्जयति करुणा का विदरुणा ५१

॥ ६१ ॥

15
आरोहविषये कटिपदेशो। अत्र सर्वत्र विषये सप्तमी प्रकृत्या ॥ ६२ ॥ अथैवं वार्षिकं श्रीमूर्त्याधिपत्यं
श्रीभवानीम्परमोदात्तेन लोति। पुराणतेति। हेमातत्त्वं पुराणतेरन्तः पुरं पदमहिष्यसि ततस्त्वच
रायोः सपर्या पूजाः तालकराणां पूजार्थं अयेन्द्रियाणां असुलभान्भवति। तथाप्येते शतमख
मुखा इन्द्रादयस्तद्वदोपात्तस्थितिभिर्होवाङ्गीभिर्गणिमाद्याभिः सिद्धिभिरेवानुलांसि। द्वितीया
ः प्रापिताः सपर्या विनष्टि। मर्यादा अवधिभूता। यद्वा। सपर्याद्या मर्यादा सपर्या मर्यादा इत्येकं पदं
पुराणतेरन्तः पुरं मसितयोस्तच्चराणोः सपर्या मर्यादा तालकराणां नाम सुलभा त
थाप्येते नीताः शतमख मुखाः सिद्धिमतुलांतवद्वारोपात्ते स्थितिभिर्गणिमाद्याभिरमराः ॥ ५२

10
अस्मिन् यक्षे मर्यादा कालावधिः भवानीचराणोः सपर्याया अवधित्वमतः परमस्य पूज्यत्वाभा
वात् ॥ ६३ ॥ ननु ब्रह्मादयोपि देवा अपि पूज्याः सतीति कथं भवानीचराणोरेव पूज्यत्वमित्याशं
क्य ब्रह्मादीनामपि भवान्याः सेवकत्वमाह। गता इति। दुर्हिने हरभडे श्वाशहात्याचरुत्वेन विभ्रतीति त
था। दुर्हिणं भडे श्वादेवामचत्वं पर्यंकत्वं शिवोपिते तवदृशां शरीरि मूर्तिमान् ॥ भृङ्गाणोरस इव कृतुकं
परमसुखं शोधि पूरयतीत्यर्थः ॥ अत्र पूजार्थो दुर्हित्वदृष्ट्या ययात्वात्मप्रधातेन घटितश्चासौ कप

5
गतास्ते पंचत्वं दुर्हिणं हरि रुद्रेश्वरभूतः शिवश्च कृष्णाय घटितकपटप्रकृदपटः त्व
दीयानां भासां प्रतिफलनलाभादरुणितः शरीरी भृङ्गाणोरस इव दृशां शोधि कृतुकं ॥ ५३

॥ सोऽं ॥
॥ ३५ ॥

पुच्छदपश्चसतथा ॥ कपटेनमाययापुच्छदपकपपुच्छदपः ॥ ६४ ॥ अथ सकलदेवमप्यातन
देवतारूपेण भुज्यमानचन्द्रमण्डलं भवानी भोगो प्रकरणा कसूर्यादिभाण्डेनोत्प्रेक्षमाणो भवा
नी लोतिः कलंक इति ॥ कलं कोलां छनं कस्तूरी कलन्तव साम्यात् ॥ रजनिकारविं चन्द्रमण्डलं जल
मयं जलपचुरं ॥ एतत्तु पामार्थतः ॥ भुक्तत्वे साम्यात्कला रूपैः कर्पूरैर्निविडितं परिपूर्णम् म
कारतविकारः करण्डमारकतकरण्डं मारकमणिमयं भाजनमिति मेखलाभिप्रायेण ॥ विनिभृत
कलंककस्तूरी रजनिकारविं चन्द्रमण्डलं कलाभिः कर्पूरैर्मरकटकरण्डं निविडितं अत
स्त्वज्ञोगेन प्रतिदिनमिदं रिक्तकुहरं विधिभूयो भूयो निविडयति नूनं तव कृते ५४

मिति पाठे एक एवार्थः ॥ अत्र सर्वत्र भवतीति क्रियापदं दृष्टव्यं ॥ यतः कस्तूर्यादिभाजनं मण्ड
लं ॥ अतः प्रतिदिनं त्वज्ञोगेन रिक्तकुहरं भूयाभ्यनारं चन्द्रमण्डलं ॥ विधिः पुनः पुनर्वविडयति क
स्तूर्यादिभिः पूरयतीति पुनमहन्तर्कयामीत्यर्थः ॥ कृते इत्यव्ययं प्रयोजनवाचि ॥ ६५ ॥ अथ भवा
नी ध्यानं मोक्षफलं किमिति दर्शय भवानी लोति ॥ स्वदेहे इति ॥ हे नित्ये घृणाभिः किरणारूपा
भिः सहत्वान्निषेध इति यः सराभावयति विचिंतयति ॥ त्रिनयनसमृद्धिं त्रिरामयतस्तृणवन्मय
स्वदेहो दूतभिर्घृणिभिर्गणिमाद्याभिरामितो निषेधं नित्ये त्वामहमिति सदा भावयति यः
किमाश्चर्यं तस्य त्रिनयनसमृद्धिं तृणायतो महासंवर्ताग्निर्विस्त्रयति नीराजनविधिं

॥ रामः ॥
॥ ३५ ॥

५५

मानस्यतस्य महासंवर्ताग्निर्नीलांजनविधिं विचारयति इति किमाश्चर्यमित्यन्वयः एतेन निरन्तरं भवानी
 ध्यानेन ध्यानवत्सलरूपसंपत्त्या जगत्पूज्यो भवतीति सूचितं भवतीति ॥ ५६ ॥ ननु भवानी ध्यानेन कथं व
 त्सलसम्पत्तिरित्याशंक्य भवानी वत्सैव स्वीत्त्वपतीति स्तुतवधांतिरिती ममार्थं हादृष्टान्तेन दर्शयन् ध्यातु
 भेदेन मुक्तिहातृत्वेन भवानी लोति ॥ हास्यमनसितद्रुतित्वं द्विषयं धर्मजनयामासेत्वन्वयः प्रां
 तिमेव दर्शयति ॥ समुद्रूतेत्यादिना ॥ कटाक्षे कंदर्पः कंदर्पवन्मनो हरित्वं महादेवदर्शनेन रोमांचो रुमे
 समुद्रूतस्थूलस्तनभारपुरश्चारु हसितं कटाक्षे कन्दर्पः कुसुमितकदंबघुतिवपुः हा
 स्यत्वद्रुतिमनसि जनयामास मदनो भवान्याये भक्ताः परिरातिरमीषामियमुमे ५६
 न कुसुमितकदंबस्येव घुतिर्यस्य तद्वपुः ॥ हेतुमे भक्तास्तेषामियं स्वीप्रधानविषयसुखरूपरिणातिः
 परिणामः फलत्वद्रुतेरित्यर्थः ॥ अयं भावः जलरूपाया भवान्याः स्वीरूपाये ध्यानं कुर्वन्ति ते मुक्तिं लभं
 ते ये सजातीयस्वागतभेदं शून्यं शून्यं वत्सैव भवानीति ध्यायन्ति ते मुक्तिं लभन्ते इति एतेन सैषा प्रसन्ना व
 ररादृणां भवति मुक्तय इत्येवमादिपुण्यवाक्यसमूहादवगन्तव्यम् ॥ ५७ ॥ अथ परमपतिवृत्तात्वे
 न भवानी लोति ॥ कलत्रमिति ॥ वैधानं कलत्रं वत्सलोगभायां सरस्वती ॥ कैरपि धर्मेः सामान्यतः सुवर्णा
 समानीतपद्मां मणिमुकुरतामंवरमणिर्भयादन्तः स्निग्धस्तिमिरहरणश्रेणिमसृगां
 दधाति त्वद्वक्त्रं प्रतिफलितमिश्रांतविकचं निगतं केचन्द्रान्विजहृदयपंकं रुहमिव ५७

॥ लौ. टी. ॥
॥ ४० ॥

गादिभिर्महिष्यादिभिरपीत्यर्थः एवं लक्ष्मीमास्वस्योऽप्यभिचारदर्शयित्वा भवान्मास्वदंत्यन्ताभाव
माह ॥ महादेवमिति ॥ सतीनामचरमेगण्यमानानां पतिव्रतानां स्त्रीणां मध्येऽथमतो गण्यमानेऽर्थ
ः तव कुचाभ्यां आभोगत्वं कुचकर्तृका पूर्णाता करवकतरोरप्यसुलभः सुलभो न भवति करवकतरो
ः सामान्यतः स्पर्शनज्ञानेऽपि विशेषज्ञानभूयत्वेनानुत्पन्नजडस्यापि असुलभ इति पातिव्रत्यातिशयो
क्तिस्त्रीणां निरीक्षणा लिंगणाभ्यां तिलककरवकौ सद्यः पुष्पितौ भवत इति काव्यप्रसिद्धिः ॥ भा
कलत्रं वेधात्रं कतिकतिभजन्ते न कवयः श्रियो देव्याः को वान भवति पतिः केऽपि धनैः
महादेवं हित्वा तव सति सतीनामचरमेकचाभ्यामासंगः करवकतरोरप्यसुलभः ५८
भोगो वाहता छत्रे पूर्णाता यत्नतोऽपीति मेदिनीकरः ॥ ५८ ॥ एवं शिवः शक्त्येवमारभ्य पावस्रत्वे
न भवानीति वार्णायाम्मतमनुवदन्त्वमतमुपसंहरति ॥ गिरामिति ॥ हे महा माये पावस्रमहि
षित्वं कापि प्रमाणैर्वक्तुमशक्या नुरीया विद्वाद्यपेक्षया नुरीयशब्दवाच्यत्वरूपमिति विभ्रंश
मयसि स्त्रीरूपेणेति स्वमतोपन्यासः ॥ स्पष्टं पूर्वाह्नम् ॥ ५९ ॥

॥ रामः ॥
॥ ४० ॥

गिरामाहुर्देवी दुहिता गृहिणी मागमाविडो हरेः फलोपप्रांहर सहचरी मडितनया
नुरीया कापि त्वंदुरधिगमनिः सीममहिमा महामाये विभ्रंशमयसि पावस्रमहिषि ५९

15
 अथभवानेवभजनीयेतिवक्तुनञ्क्तस्यभुक्तिमुक्तिर्क्षयभवानीत्येति। सरस्वत्येति। त्वद्भजनंभजतेसेव
 नशक्तिरुद्भजनभाक्। त्वद्भक्तेविधिहरिः सरस्वत्यालक्ष्म्याचविजयतइत्यन्वयः। विधौसरस्वत्येवहोलेनक्ष्मी
 रिवत्वद्भक्तेतुसरस्वतीलक्ष्मीश्चेतिविजयतः। समानपत्नीसपत्नीनयेति। सरस्वत्यालक्ष्म्याश्चविशेषणम्।
 विधिश्चहरिश्चविधिहरिः सर्वोद्दोविभाषयेकवद्भवतीतिपरिभाषयासमाहारेद्वन्द्वः। विधिंहरिंजयभुक्ता
 कंदर्पजयमाह रतेति। स्पष्टम्। भवानीभक्तस्यजीवमुक्तिमाह। एषभक्तोजीवनरक्षितःपशुपाशज
 सरस्वत्यालक्ष्म्याविधिहरिसपत्नीविहरतेः रतेपातिव्रत्यंशिथिलपतिरम्मेरावपुवा
 चिरंजीवनेपितपशुपाशव्यतिकरः परंब्रह्माभिरव्यंसयतिरसंत्यद्भजनभाक् ६०

5
 तिकोविद्यासंपर्कोयेनसजानीसत्। परब्रह्मणोऽभिरव्याप्तुशोयत्रतंसमानंदसयत्यात्वादयीत्य
 र्थः॥ १०० ॥ एवंसवित्तगंरुतांलुतिचवदुधासबोधयभवानीआवयति। निधेशति। हेनिधेभक्तेभ्यो
 पेक्षितदानेपिपयारिनिधिबदति। क्तधनेइत्यर्थः। नित्यंस्मयतइतिनित्यस्मेरातत्संबोधननथा॥
 नित्यमितिपाठेनित्यंसर्वकालंस्मेरेईषद्वास्पुक्तेनिरन्तंब्रह्मानंदाविर्भावान्निर्वधिगुणो. निराधातजा
 ददानेदीनेभ्यःश्रियमनिसमाशानुशादशीममंदंसौदर्यंअकरमकरंदंविदिरति तवा
 स्मिमंदारस्तवकभुभगेयातुवरारोनिमज्जन्मजीवःकरावरारोप्यद्वरान्तो ६१

॥ सौ. टी. ॥
॥ ४९ ॥

ज्ञानित्यज्ञानेनियतः परचित्तमेकोमुख्योनिलयभाश्रयोयस्याः सातथानत्संबोधनंतथा भवान्याः सर्वविन्न
निलयत्वेपिज्ञानाभिप्रायेरौवमुक्तमितिदृष्टव्यं ॥ नियत्यादेवेर्निमुक्तेनित्यमुक्तत्वात् निविलनिगमांत
स्तुतिभिः पद्यतेज्ञायतेइतिनिविलनिगमांतस्तुतिपदानत्संबोधनंतथा निगमात्ताउपनिषदिनिर्गतमानंकं
भयंयस्याभक्तानामितिनिगानंकातत्संबोधनंतथा ॥ नित्येविनाशरहिते यथावत्सादीनांस्तुतिनिशा
मयसितथाममापीमांस्तुतिनिशामयभृष्टित्यर्थः ॥ नियतिर्नियमेदेवइतिमेदिनीकरः ॥ १०१ ॥ निशम

निधेनित्यस्मरेनिर्वाधिगुरोनीतिनिगुरोनिराघातज्ञानेनियमपरिचित्तैकनिलये

नियत्यानिर्मुक्तेनिविलनिगमांतस्तुतिपदेनिगटंकेनित्येनिगमयममापिस्तुतिमिमां ६२

यममापिस्तुतिनित्यनेनस्तुतिरुत्तुं परिहरंस्तवस्तुतो नममस्वान्तं चस्तुतिरपिस्वोपकारयेवननुतवो
पकारयेनसदृशान्नाह ॥ प्रदीपेति ॥ हेजननित्वदीयाभिर्वाभिर्वाग्विलासैर्वाचान्तववाग्देवतायास्त
वस्तुतिः स्वार्थाननुत्तरर्थेत्सदृशान्नाह ॥ प्रदीपेत्यादिना ॥ वस्तुनः सौगभिरेः वदीपन्यात्ताभिर्वा
थादिवसकर ॥ निराजनविधिस्तद्वयमपिदिवसकरेपरममंगलरूपेणसंभवति ॥ तथावित्स्वार्थं सर्वेरे
वभिीगजानंविधियते ॥ तथास्तुतिरुतस्यातिशयाधीनस्याभावेप्यनन्तशक्तिसंपन्नायास्तवस्तुतिरि

प्रदीपज्वालाभिर्दिवसकरनीराजनविधिः सुधासूतेचक्षोपलजलतवेरर्घ्यद्यटना

स्वकीयेरभोभिः सलिलनिधिर्मोहित्यकरांतवदीयाभिर्वाभिस्तवजनतिनावांस्तुतिरियं ६३

॥ रामः ॥

॥ ४९ ॥

॥ सोऽहं ॥

॥ ४१ ॥

सभिप्रायः ॥ स्पष्टं दृष्टान्तद्वयम् ॥ मोहित्यं तद्विः ॥ अविमर्शयो रैक्यमपि न्येति तिति श्रुतावेव प्रसिद्धम्
१०२ ॥ ॥ इति श्री रामचंद्रमिश्रविरचिता सौन्दर्यलहरी टीका मनोऽमाख्या समाप्ता ॥ ॥ शुभम् ॥ दिनेश ॥

॥ रामः ॥

॥ ४१ ॥

ब्राह्मणसंप्रज्य पार्थयेत् नृसिंहातिमासनं करिष्ये हं द्विजोत्तम तत्राचार्यो भवेत् प्रीतो नृसिंहे

श्री कृष्ण
१०४५